

Kitaabui Way Publishing

MangE xa masen gni

Kitaabui Way Publishing is a non-profit Bible ministry. A xa fe singe na site web nan ma a nun buki digitEli Kitaabui kolon gni banxi xungbe. IBKI xa xOn gni findixi Kitaabui xaran gni nan na mixi birin bE naxan wama Ala xa fe kolonfe ra a nun a waxOn gni. Xarandie mu lan ma e xa siga institut ala ko e xa sErtifika sOtO xa na mu diplôme. Na sariyEe nOma xaran de intErnEt ma xa na mu banxi kui, zoom saabui ra, e nOma tongode dijital ma, e nOma rasan de e-mail ma, naxan sEbExi, xa na mu mixi keren keren ma, malan gni, xa na mu eglisie naxan yusima e xa kawandi wali kui. IBKI mu findixi banxi xungbe ra naxan lanlanteya sOtOxi.

Moukha wo ralimanE wo xa wo xa kitaabui xaran ala ko wo xa a kolon yi sariyE kui xa na mu a ra yire gbEtE. "Masen gni" naxan na International Institute of Biblical Knowledge (IBKI) xaran gni kui a findixi yi buki sEbEe xa ma gnErE. Mixie xa ma gnErEe wuyaxi e xa kira sOtO ma audio, video, a nun kEdi kui, a nun man alo Kitaabui masen gni; a nun, kawandilae, walikEe, pastErEe, sEReri, a nun rabbie xa xaran gni kui.

Wo lan ma wo xa yi masen gni birin mato, wo xa ma gnErE, a nun yi sariyE birin, barima wo tan nan a ra wo xa a fen, wo xa Ala sago kolon, wo xa a raba.

Xa i wama a kolonfe xa na xaranpi birin findixi nOnDi nan na, i xa Kitaabui madangixi wuyaxi xaran, i man xa Kitaabui xui madangi bukie nun leksikone mato alako i xa wo xa wOyEn nde kolon wo mu naxan kolon. Wo wo ma kanta dictionnaire birin ma, barima dictionnairee a ma senxi nE masen gni nun wOyEn gni masen gni kelife xui singe ma han yakOsi yusife.

Woyenpie nun woyenpie masenpi masarama nE waxati dangi xanbi. A nun man, grek xui gbege nOma masen de wOyEn keren ma, naxan nO ma a singe masen gni kana de.

Wo tin Ala xa wo rapere a xa masenyi seniyenxi kui, Kitaabui.

IBKI tinxi nE wo xa wo xa sariyE birin tongo a nun wo xa a rawali ala ko a xa findi saremati ra. Yètèkoloji

Wo nOma itaxun de kOnO wo naxa a mati, wo naxa a masara, wo naxa kObiri fi bukie xa na mu sariyEe ma.

Randolph Dunn, mangE

Wo moxo maxOrin: info.IBKI.english@gmail.com

Website: thebiblewayonline.com/IBKI-English.html

Kitaabui malanfe nun a madangima

Randolph Dunn

Afölè

Ala a yEtE masen nE adamadie bE adamee saabui ra naxan fatanxi Ala Xaxili SEngni xa wali ra a nun sEbEli tongo nani nan yi ra gnE wuyaxi bun ma. A singe ra a wOyEn xi mangEe nan bE a nun denbayae xun ma alo Adama, Enoki, Nuha, Ayuba, Iburahima, Isiyaga, Yaxuba a nun Munsa. Na dangi xanbi a naxa wOyEn mixie ra namijonmee saabui ra alɔ Samuweli, Esayi, Yeremi nun Daniyeli, a nun namijonmE ndee naxee mu nu kolonxi.

Webster na bible wOyEn masen gni nan fima alo

- a) danxaniyatEe xa sEriyE sEriyE naxan na laayidi fori nun laayidi nEnE kui
- b) diinE gbEtE xa sEriyE sEbEli (alo judaism). (www.merriam-webster.com)

«Seriye seniyenxie» naxee na buki keren kui, nee birin malanxi ne

- a) Yuwifie xa sEbEli naxan fatanxi e nun Yehowah Ala xa lan boreya ra - Laayidi fori.
- b) xEerae xa sEbEli xa na mu mixi naxee e sEbExi Ala xa Di xa masen gni ma, a naxan falaxi a nun a naxan nabaxi a nu na duniE ma - Laayidi nEnE.

Kitaabui findixi buki gbegbe nan na naxee sebexi kabi ne keme suuli nun suuli. Yi kitaabuie itaxunxi dɔɔɔ firin na, Layiri Fori nun Layiri Foni.

400 BC Laayidi fori madangife fɔɔ Aramu xui nan ma. Na xui madangixi xili ne «Targumu Aramu xui.» Na xui madangixi Yuwifi nama mali ne, naxee Arami xui fala fɔɔ kabi e nu na konyiya kui Babilon bɔɔ ma, alako e xa Kitaabui fori fahaamu e nu darixi naxan falade. Ne keme singe ma, Isa xa waxati Palestine bɔɔ ma, Arami xui nan nu falama a gbe ra. Misaali ra, Maranatha: «Won Marigi bara fa,» 1 Korinti 16:22 findixi misali nan na Aramu xui ra naxan na Layiri Foni kui.⁴

Keme saxan nde kui, ne keme firin nun suuli beenun Isa xa bari, Yuwifi karamɔɔɔ naxee nu na Alexandri, Misira bɔɔ ma, e naxa Kitaabui fori madangi Gireki xui ra. Na masen gni xili saxi nE Septante xa na mu 'Seventy' barima a falaxi nE a 70 (xa na mu 72) xarandie nan wali xi 70 (xa na mu 72) lOxE ala ko e xa a rafala. Laayidi nEnE sEbEli mixee Septante nan yusima tEmui gbegbe e nu Layiri fori nan tongo ma. LXX findixi Kitaabui fori madangi nan na naxan nu na danxaniyatEe nama singe yi ra.⁵

Ne keme singe ma, yi sebeli naxan nu na Eburu nun Arame xui kui, a nu na buki tongo saxan nun solomanaani nan kui, Isirayilakae nu naxan xili falama «Seriye nun namijonmee» xa na mu «Seriye nun namijonmee nun Zaburi». Isa nun a xa xEerae xa waxati, e nu xili falama ne « Kitaabui ». Won e xili falama Layiri Fori. "Josephus, juife taruxu sEbEma naxan mu findixi danxaniyatOrE ra, a naxELE, kabi Artaxerxes xa faxE (424 BC), ' mixi yo mu nu sEmBE soxi han to, a xa sese sa e fari, a xa sese tongo e yi ra, xa na mu a xa sese masara e kui.' Na bara a masen a fiixe ra a Yuwifie xa seriye nu bara sabati Esdrasi nun Nehemiya xa waxati.»⁶

Layiri fori sEbExi naxan na yi waxati [extants] naxan sEbExi hebreu nun arame xui ra

naxan sOtOxi babilOn geeli kui (rd)] na nan ya:

kerin. Chester Beatty Papyri 100- 400 AD

b. Codex Vaticannus nun Codex Sinaiticus 350 AD [Codex Latin xui nan a ra naxan xili code (rd)]

c. Masoretic Text (MT) Eburu xui nan a ra Yuwifie xa Kitaabui kui

(Tanakh). A mu Yuwifie xa sariyE bukie gbansan xa masen, kOnO a man sEbExi sEbEli yati nan na Kitaabui bukie Yuwifie xa diinE kui, a nun e xa xui nun e xa sEmBE sofe nama xaran fe ra a nun mixi keren keren ma xaran fe ra. MT, a lan ma a xa findi kEmE solofere nde nun fu nde tagi, a man usi xi a fangni ra

"The *corpus Paulinum*, xa na mu Pɔlu xa sEbEli malanxi, a malanxi waxati keren nan ma a nun Injiili naani malanxi. A luxi alo injili malanxi nu xili saxi girEki xui nan na *Euangelion*, na nan a ra Pauline xa malan gni nu sugandixi wOyEn keren nan na *Apostolos*, sEbEli keren keren ma a falaxi nE 'Romankae bE', 'A singe Korintikae bE, a nun na maniEe. A mu bu, bataxE naxan xili mu falaxi eburukae bE a nun Pauline xa sEbEli. Xɛrae xa walie, a findixi fe ra naxan ma lanma, a naxa findi 'General Epistles' ra (Piyeri, Yaki, Yaya nun Yude xa bataaxɛe). ... Kitaabui keren nan nu na naxan ma siikE xungbe nu na a ma kEmE firin de tagi, na nan nu na bukie ra naxee nu na won ma laayidi nEnE ra ... Yaki, Yude, PiyEr, 2 nun 3 Yaya. ... Athanasius 367 AD kui a naxa buki mOxOyEn nun solofere sa won ma laayidi nEnE kui a keren nan na; a mu bu Jerome nun Augustin naxa bira a xa misali fOxOra soqe tede. ... Fe keren lan ma a xa fala a sEmbE ra. Laayidi nEnE bukie mu findixi bukie ra [Katoliki] diinE bE barima e nu na eglis kui; Na kui, [Katoliki] diinE naxa e sa a xa kanon kui barima a nu a kolon a e findixi ala nan na, a nu a kolon e tide na a nun e xa sEmbE ra, a lanma xa na mu a ra a mu lanma."

Ala xa Mixi Sugandixi naxan naba a nun naxan falaxi sEbEli naani nan e sEbE, e ya ma keren, Luki, a nO ma findi de si gbEtE ra. A fOIOde, e nu tongoxi buki keren nan na e nu xili falama "Injili" a nun sEbEli birin xa wali "Injili naxan fatanxi Matiyu ra" xa na mu "Inyila naxan fatanxi Yaya ra." "Tarixu sEbEli sulɛ, xErE xa walie, a findixi xibaaru fangni saxan nde nan na, naxan sEbExi sEbEli keren nan na, luki, dOktEre a nun xEri pOlu bore." Luke nun Acts to nu fatan, a nu lanma a xa findi fe keren xa na mu firin nan na. A fOIO Luke nu bara a xa saatE firin de xa fe birin lu na.⁸

Yusufu naxa fe gbegebe ratinmɛ naxee sebexi Kitaabui kui, naxee dangi Isa xa waxati dunija ma, a nun danxaniyatɛɛ nama singe nɛɛ, a xa Kitaabuie kui Yuwifie xa nama xa fe ra.

Na mu a masenxi a wOyEn birin naxan na yi buki kui a masenxi nE a wOyEn yati nan a ra alo a falaxi a singe ra xa na mu a sEbExi ki naxɛ.

NT rafala ki nun a rayensen fe fu¹²

Isa xa taruxui-wOyEn yi ra bama a nun wali ra ba Isa yEtE nan a ra a xa simaya kui duniE ma.

Taruxu xui-naamunye nun danxaniyatE Isa xa fe ma na kelixi a nun danxaniyatE singee nan ma.

sEbExi yiree-Isa xa kaabanakoe ndee a nun/xa na mu a xa masen gni ndee malanxi nE a nun e sEbExi kEdi singe kui.

sEbEli sEbExi-bataxE keren keren ma, injiili birin, a nun na maniE gbEtE, e sEbExi nE a nun masen gni keren keren ma.

Takhounyi-sEbEli nde tongoxi nE a nun a itaxun ma danxaniyatE gbEtE ma mediterane bOxi ma.

Cmalanfe-Keresitan ndee naxa Pɔlu xa bataaxɛɛ malan fɔɔ, e man naxa Injiili wuyaxi malan.

kanonisasiyon-Injiili naani, bataxE wuyaxi, a nun sEbEli gbEtE ndee nan tinxi e xa findi sEbEli sEmbE ra.

Madangima-Kitaabui sEbExi e madangima xui fori gbEtE nan ma a nun xui nEnE: Latin, Syriac, Coptic, Armenian.

Fatanfasi-sEbEli masen gni xOn na fe wuyaxi nan ma: sEbEli, xaxili, taruxu, namanE, a nun na maniE.

Fé safé Ama kènèn khira-Nama nun mixi keren keren ma NT nan yusima fe raba ki ma: sali, sariyE, sakramenti, diinE.

Kɛɛdi naxee na yi buki madangimae yi ra

Na sɛbelie nɔma itaxunde yire saxon:

- **A bEIExE**:Na sEbEli singe sEbExi sEbEli ti nan na, xa na mu sEbEli nde nan e sEbE e yEtE kan xa yaamari bun ma.
- **Sɛbeli**:Kitaabui birin nu sEbExi bEIExE nan ma papirus ma xa na mu kEdi ma han Gutenberg naxa Latin Kitaabui ramini 1456 kui.
- **Fatanfasi**:Xa kitaabui madangima xui gbEtE ma a madangima Eburu nun GirEki sEbEli nan kui, sEbEli sEbExi a nun sEbEli sEbEli. Na kui, Kitaabui ndee naxee nu madangixi waxati dangixi, e nu fatanxi Kitaabui singe nan na. Ingelesi xui madangi singe naxan sɛbɛxi John Wycliffe ra nɛ keme saxon nun solomasaxan (1380) a rafalaxi Latin Vulgate nan kui.¹⁰

Na sEbEli nu na UNCIALS nan kui [wOyEn birin sEbExi xungbe ra].

Ƴɛ wuyaxi, mixi naxee yi masenyi mɛma, e na yi masenyi mɛma naxan xili SAUTOG RAHPSORORIGINAL, e na yi masenyi mɛfe naxan fatanxi bukie ra naxee na yi buki kui, xa na mu a ra, e na yi masenyi ramɛma [running hand written; ie, moxo xa sEbEli].

mixi yo mu na naxan xili automatic ramE ma,

xa na mu a ra, a singe ra, e na wOyEnfe kEdi

yati nan ma naxan xErEma chu wuyaxi ma

A fOIODE mixi gbegbe nu a ma gnOxun xi a sEbEli nu na grek xui nan kui; ie,Homer xa Iliad . Na kui, gnE wuyaxi dangi xanbi "papyrus wulu wulu nan toxi misira bOXi ma kEmE singe ma naxan nu grek xui nde masen ma naxan xili 'konie'GirEki xui, a ma senxi nE a birin na. Laayidi nEnE xarandie naxa a kolon a laayidi nEnE gbegbe sEbExi *Koine* GirEki xui nan a ra, nama xui, a mu findixi GirEki xui ra GirEki xui sEbE ma a nun tOrE sEbE ma.¹¹

SɛbEli, sEbEli sEbExi a nun sEbEli gbEtE

Kitaabuie malanxi nun a madangixi ki naxɛ buki gbegbe bara sɛbɛ. Mixi wuyaxi nan sEbExi e na yi masen gni ma tOxO de a nun mixi gbEtE naxee na yi xaran gni fangni matOxO ma. KaramOxO gbegbe bara e xa simaya IOE xa na mu e bara tOrE sOtO e xa waxOn gni ma ala ko e xa kitaabui sa mixi gbegbe xa xui kui.

Na sɛbeli dangi 24 000 ra (5 000 Gireki xui ra). Na sEbEli kEmE nan toxi 1900 kui a nun sEbEli nEnE nde. Ƴɛ keme solomasaxan (1800) bun ma, sɛbeli gbɛtɛɛ fan naxa to, naxee tide gbo naxee masenxi bun ma.¹⁵

Codex Sinaiticus .¹⁶

Constantin von Tischendorf nan a toxi St. Catherine's Monastery kui Sinai geya bun ma, naxan nu na 350 AD, a nu na Testament nEnE birin kui.

Codex Vaticanus .¹⁷

Ƴi sEbEli nu na Vatican xa buki ragatade kui kabi 1481 kOnO a mu nu sOtOxi

xarandie han 18th siecle tagi. Laayidi fori nun laayidi nEnE birin na a kui fo Eburu 9:15 han Revelation rapɔnyi, a nun Pastoral Epistles. Xaxilima gbegbe a kolon a Codex Vaticanus nan findixi Layiri Foni sEbEli ra naxan laxi a ra.

Codex Alexandrinus.¹⁸

KEmE suli sEbEli naxan sEbExi buki nEnE birin kui a nun a findixi seede ra naxan nOma lade a ra bataxE xungbe nun wOyEn yi ra.

Codex Ephraemi Rescriptus.¹⁹

Yi buki gbEtE naxan sEbExi kEmE suli nde kui, a kui sEbEli gbegbe na a kui kOnO a nde bara kana a man sEbExi a fari a nun Ephraem sEnE xa kawandi. A naxa fatan Tischendorf xa wali xOrOxOE ra.

Codex Bezae.²⁰

Nɛ kɛmɛ suuli nde kui, sɛbɛli gbegbe naxee na Injili nun Xɛɛrae xa walie kui, e xa sɛbɛli mu lanxi na waxati sɛbɛli gbetɛe ma.

Codex Washingtonianus (naxan xili falama The Freer Gospels).²¹

KEmE suli sEbEli a nun injili naani birin - a na smithsonian institut nan kui washington dc " beenun kEmE suli a nun guttenberg xa sEbEli, buki birin nu sEbExi bElExE nan na na nan a ra e nu xili sEbEli. hali a to findixi sEbEli nde nan na sEbEli nde tagi, kEdi xungbe yo mu na naxan nO ma findi de kitaabui kui. Ala xa masenyi yati."

Baa faxaxi bukie

Dead Sea Scrolls na kEdi 1000 nan kui, naxan sEbExi Essenes nan ma kelife 200 BC han 68 AD a nun sEbEli naxan fatanxi Hebreu Kitaabui ra, naxan toxi 1947 nun 1979 tagi yili kui Wadi Qumran sEti ma naxan na Dead Sea sogetede biri Isirayila bOxi kui.

²²Baa faxaxi sEbEli singe nan nu na Codex Sinaiticus nun Codex Vaticanus (350 AD) a nun Ebreu 9th- kEmE singe sEbEli, masoretik sEbEli.²³

Protestant Reforme naxa a to Kitaabui madangife naxa gbo pama xa xui kui. Na sEbEli yo mu nu na King James Bible madangie yi ra.

Dick Sztanyo naxa a sEbE 1985 kui "5,336 MSS (sEbEli) nan na Grek Testament nEnE kui (a birin xa na mu a nde, a gbegben nde) naxan na yi waxati."²⁴... "a nun man, 2,000 forie nan na, alo coptic, armenian a nun syriac peshitto, e gbegbe kelixi kEmE firin de nun saxan nde nan ma. A nun man, moxo na 8,000 nan na latin MS kui. GirEki sEbEli, 10,000 latin a nun 9,000 gbEtE-- naxan birin na 24,000 sEbEli kopie ra xa na mu layiri nEnE sEbEli nde. Na bukie kelixi 100 han 300 gnE singe nan ma."²⁵"SikE yo mu na a ma to. A to findixi sEbEli gbegbe nan na, sEbEli gbegbe a nun sEbEli "Eglise forie" naxan mu lanxi e bore ma, mixi nOma lade a ra di a kitaabui bara sEbEli singee xa masen gni masen?

Wo yi fe mato :

"Yi fe luxi nE alo testamenti nde. XamE nde naxa bOxi xungbe lu a xa die yi ra a xa die saxan nde, a mu lan a xa itaxun han e gbegbe xa simaya sOtO. Na waxati bun ma, testamenti kopi gbegbe nan nu na mixie tagi, naxee nu wama na testamenti kui, e gbegbe nu na kopie nan kui. Na waxati kui, na buki singe nu ganxi a nun a kui see birin. A to gbata tEmui, avoka nde naxa yi ra pOti fi a xa kObiri sOtOe ma a e mu nu lanxi e bore ma. Na naxa e birin ra xOrOxO, e naxa e yEtE rawali ala ko e xa a kolon xa na mu a ra, e naxa a to a na ra pOti findixi nOndi nan na.

na tagiraba kolon xi sEbEli xa na mu gramatiki yalan fe nan kui; fe kobi nde naxan na yi buki kui a yalan xi kEdi sEbExi nan na; a nun fe gbEtE gbEtE naxan mu mafura; kOnO na kopie yo mu na yi fe kobie mu nOxunxi e xa tinxinyi ma. Na fe xungbe kui naxan ma sEbEli sEbExi naxan ma a birin xa misalie nu lanxi e bore ma. A yabi findixi e naxa na bOxi itaxun a fangni ra birin bE, e naxa la a ra e bara e baba xa waxOn gni rakamali dangife a singe ra naxan nu ragataxi; barima a nu nOma masarade mixi keren xa fe ra, kOnO na kopie, hali e to nu kana, e mu nu nOma rabade. Na kui, a nun Layiri Foni. Fe kobie tofe na kopie kui na naxa mixie ra xOrOxO naxan findi maxOrin gni ra, naxan a masenxi a mixi naxan na kopie ra naxan mu kamalixi a birin na a kui naxan nu na a singe kui sariyE, wali a nun tinxingni.²⁶

Traduction process

YakOsi lanlanteya naxan na yi sEbEli yusifera a ma findi de, fe xOrOxOE naxan na xui gbEtE ma a nO ma fOIODE. Fatanfasi mixie lan ma e xa natE tongo:

- WOyEn mundun xa na mu wOyEn nde lan ma a xa tongo yire keren ala ko a xa findi wOyEn yi ra?
- Wo xa wOyEn lanma naxan na xui sOtOxi kui?
- Na masen gni walima xa na mu a ra walima? A dangixi, yakOsi xa na mu tina?
- Na masen gni mOdE nan a ra, subjunctive, a nun imperative?
- Methodologie mundun, masen gni sariyE, naxan lan ma a xa usi masen gni kui?
- Laayidi nEnE xa fe ra, MSS mundun lan ma a xa rawali, MSS naxan xa kOpi gbegebe na, sEbEli fori, xa na mu naxan ma sEbEli timae a kolon a laxi naxan na? MSS mu findixi sEbEli yati ra, e bara rayensen gnE wuyaxi bun ma, a man nO ma findi de sEbEli singe nan na.
- Traduction sariyE mundun birama a fOxOra xa na mu sariyE nEnE lan ma a xa ti?

A rafala, a mato, a itaxun a nun a tagiraba

Beenun xui madangife xa fOIO sariyEe lan ma e xa lan a ma a nun kEdi lanma e xa findi:

1. sEbEli malan gnia nun style nun grammar naxan maniyaxi Denbayae xa sEbEli .²⁷

- A. Byzantine xa na mu sogegorode - 10th century, sEbEli singe nan a ra naxan usi xi King James Version (KJV) xui madangie ra.
- B. Western - a lan ma a xa findi fe ra naxan mu laxi a ra a nun naxan ma tOxOxi.
- C. Caesarean - Origen nO ma findi de sesare ra
- D. Alexandrian - sEbEli ti nan a ra Alexandra, Misira a nun a findixi sEbEli singe nan na RSV xui madangie ra
  - 1) Vatican xa na mu B MSS (kEmE naani nde)
  - 2) Sinaiticus xa na mu Alpha MSS (kEmE naani nde)
- E. Koptik
- F. Latin Vulgate (Jerome naxan ma senxi 5th-century - katolike).
- G. Syriac xa na mu Peshitto (a lanma a xa findi MSS ra kEmE firin de kui).
- H. Yi masen gni toxi sEbEli gbegebe kui "Eglise forie."

2. Wo xa sEbEli xaran, "textual criticism," a nun a xa sEbEli singe rafalafe naxan fatanxi sEbEli wuyaxi ra naxan fatanxi MSS wuyaxi ra barima MSS firin yo mu lanxi e bore ma. Na wali a niyama nE grek xui xa sEbEli xa na mu a ra sEbEli.

SEbEli mOli

- A. Byzantine - a tongoxi Byzantine sEbEli nan kui naxan xili saxi mixi gbegebe xa sEbEli ra a nun a usi KJV kui. A man xili Textus Receptus.
- B. Westcott-Hort - a tongoxi Alexandrian Text nan kui naxan na Revised Standard (RSV), English Standard (ESV) a nun American Standard (ASV).
- C. Eclectic - a "seede fangi" kiraya nan yusima a nun a usima translation nan kui kabi ASV²⁸

Tomasi xa Inyila fanyj buki misali nan a ra naxan kelixi mixi nde nan ma na xan xili saxi a ma. A findixi Gnostic kEdi nan na. Keresitan gnostiki sEbEli birin kui naxan nu na Nag Hammadi, Egypte 1945 kui, Thomas xa xibaaru fangni nan a ra naxan maniyaxi buki gbEtE ra. A findixi masen gni 114 nan na (*logia*) Isa xa fe ra, a gbegbe maniyaxi na nan na Kitaabui kui a nun booree naxee findixi Ala xa Mixi Sugandixi xa masenyi yati ra. Tomasi sEbExi nE siri bOxi nan ma gnE wulu kEmE tongo nani (kristian waxati).

Thomas xa dimEdi xibaaru fangni a fOIO ma taruxu nan na naxan Isa xa di gnE suli nan ma a to xuruse fu nun firin yayilan bOxi ra. A naxa a bElExE sa; E naxa balo, e naxa e gi. Tarixu fangni nan a ra kOnO taruxu gbEtE kui, dimEdi isa di xamE nde danka a naxa a fate ma sElExun. Na xanbi, Isa naxa xɔɔ a to dimedi gbete bɔnbɔ a tunki ma, a fa a faxa ! Yi xibaaru fanyj, naxan nɔma sigade han ɲe kemE firin nde, a mu lanxi Gnostiki xa xibaaru fanyj ma naxan sebexi Tomasi xa Kitaabui kui.

Adama nun Hawa xa dunia: Daali xa taruxui xungbe dangi naxan na Genesis kui, yi buki malekE tOnE nan na a kui, bOxi naxan ma tOxOxi, a nun fe gbegbe naxan fatanxi Hawa xa birafe ra hinne ma a xa ma gnErE ki ma.

Xɔɔya Kitaabui: Yi sEbEli naxan mu kolonxi eburu xui kui a yabi fima maxOrin nde ma naxan bara danxaniyatOrEe tOrO kabi waxati wuyaxi -- xa Adama nun Hawa di nan gbansan bari, xa adama gbEtE yo mu nu na, nde nan adamadie barixi? Yi sEbEli a ma senxi a Adama nun Hawa naxa di solomanaani sOtO a nun Kabila xunya ginE Awan naxa findi a xa ginE ra. Na xaxili naxan a masenxi a adamee barixi ginE nun xamE tagi a nu findima fe xOrOxOE nan na -- a nun a nu findixi fe kobi nan na.

Enoki xa kitaabui : Yi buki xaranxi alo yi waxati filimu, a falama malekE faxaxie xa fe ra, mixi xungbe wuli xOnE, bOxi naxan findixi adamadie xa banxi ra a nun ala xa kiiti naxan lanma a xa raba hali a to mu lanma a xa lu sogegorode kitaabui gbegbe kui; Ethiopie xa danxaniyatOe nan a usi xi kabi waxati wuyaxi. Yi buki sEti gbegbe nan nu na Dead Sea Scrolls kui.

James xa Protovangelion Yi buki Mariyama ginE di xa duniE ma senxi, a xa forie, a bari a nun a xa dimEdi tEmui, taruxui naxee mu toma Layiri Foni kui kOnO e nu ra fan kristi singe gbegbe bE.

Mariyama xa Inyila: Yi gnostiki sEbEli a ma senxi nE a Mariyama Magadalaka nu findixi xErE nan na, a lan ma a xa findi xErE xungbe ra, a mu findixi yEtE ra. A luxi alo sEbEli ndee naxee na kitaabui kui e mu tinma ginEe xa e xui ramini danxaniyatE kui, yi sEbEli a niyama nE wOyEn xa mini ginEe xa wali ma danxaniyatE kui.

Inyila Nikodemu naxan sebE: Isa xa kiiti nun a faxa ki xa taruxui nan ya, a nun a gorofe yahannama. A falaxi yi xibaaru fangni kui, kisi fima a xa sEmBE nan ma senxi sentan ma a to won benba Adama, Esayi a nun Ibrahima ratanga yahannama ma.

PiyEri xa taruxui: PiyEri xa apokalipsi a ma senxi nE a kira na na naxan mixi kobie ɲaxankatama, a man a masenxi a apokalipsi xa gaxui findixi kira nan na ala xa mixie ra gaxu ala ko e xa e yEtE ra gata a nun e xa yunubi xurun.

4. Fatanfasi sariyExa na mu kirayae lanma e xa sugandi.

A. Literal ki fangni (a katafe a xa grammar ki ragata, masen gni ki a nun wOyEn yusi ki).

Young xa Literal Translation nun Interlinear Bibles misali nan e ra

B. Modified literal or formal equivalence – word for word.

C. Dynamic Equivalence – ma gnErE ma gnErE ma. Dynamic Equivalence na subjectivité nan kui a nun paraphrasing naxan fatanxi yi teori ra naxan a niyama mixi gbegbe xa a fala kOnO a xaran fe mafura.

D. Unduly Free (Translators' opinion by paraphrasing as to meaning with little or not considering to form).

Westcott-Hort type nun Dynamic Equivalence theory. Dynamic Equivalence translation theory a findixi mixi yEtE kan nan na a man lanma a xa findi paraphrasing ra, na nan a ra a mu lanma a xa lu na ki.

Traduction singe

Fatanfasi singee naxa a fOIO sEbEli nde ra, sEbEli nde a nun sEbEli nde "Apostolic Fathers" nun "Church Fathers" singe ra alo e nu a falama ki naxe apostole xa sEbEli kui. Ne wuyaxi dangi xanbi, keedi gbegbe tofe naxa a niya Gireki sebeli neene nun a fanyi xa mini, naxan nu noma yire ndee xa na mu woyenpi ndee tagi rabade, kɔɔ a nu siike fima booree ma.

Layiri Foni singe madangixi nO ma nEtE kolon de GirEki xui sEbEli ma e nu fatanfasixi dEndE xEn.¹³

180 AD. Laayidi nEnE madangima singe kelife grek xui ma sigafe ra latin xui ma, siriya xui ma, a nun kopti xui ma.

195 AD Layiri fori nun Kitaabui neene xa masenpi singe xili nu falama Latin xui ma. Laayidi firin birin fatanxi grek xui nan na, e mu na to. Latin fori ndee toxi nE salide baba Tertullian xa masen gni kui, na xan nu sabatixi 160-220 AD ra afiriki kOla ma a nu bukie sEbE diinE xa fe ma.

300 AD Siriya xui fori findixi Layiri Foni nan na kelife Gireki xui ma sigafe ra Siriya xui ma [an Armenian xui naxan nOma findi de asiri bOxi maronite nun kalide (rd)].

300 AD Kopti xui: Kopti xui nu falama xui naani nan kui Misira bOxi kui. Kitaabui nu madangixi na xui naani birin kui.

380 AD Latin fori naxan xili Italia a nu lanma a xa la a ra. "Na waxati ma, masen gni wuyaxi nan nu na naxan nu fatanxi e bore ra, a nun mixi yo mu nu na naxan nu nOma a falade a lanma a xa naxan naba. A nu findixi masen gni forie xa fe nan na, a nun e xa lan boreya, naxan a niya [Pape] Damasus xa a yEtE sa a xa wali xun ma a nun Jérôme."¹⁴

Xaxilima gbegbe laxi a ra a layiri nEnE birin sEbExi grek xui nan kui. Na sEbEli xungbe saxan xili falama sogegorode sEbEli, aleksandria sEbEli, a nun bizansi sEbEli. E birin na layiri nEnE sEbEli xungbe nan kui. A man na sEbEli fori gbegbe nan na xui gbEtE kui, naxan tide gbo (syric a nun Peluc Diatessaron gospel harmony) a nun Latin (Vetus Latina nun Vulgate).

Xaxilima ndee laxi a ra a Arame xui singe nan a ra - a GirEki Laayidi Foni nde findixi Arame xui singe nan na, a gbengben gni Matiyu xa xibaaru fangni. Na mixie ya ma, mixi n de nan Syriac Peshitta tongoxi a findixi a singe ra, kOnO a gbegbe bara kirayae tongo a singe ra.

KEmE naani nde kui, latin naxa a fOIO a xa grEki xui masara a findi xui ra. Latin xui gbegbe, e mu nu lanxi e bore ma, e naxa mini kirayae kui. Egilisi nu wama a xa findi xui xungbe ra.

Latin Vulgate

"Pape Damasus na wali soxi Jérôme nan yi, a xa diinE karamOxO nan a ra a nun mixi xaranxi nan a ra na waxati. Jérôme xa masen gni, naxan xili Latin Vulgate (naxan ma senxi a ma xOrOxO xa na mu a ra a lanma) a findi Kitaabui ra naxan nu na Moyen Age kui."

Jérôme nu na karamOxO nan na a nun a nu rafan mixi xungbe ra filozofi-teoloji Origène, na xan, hali a to nu sEmBE soxi sogegorode, mixi birin mu nu tinxi a ra alo orthodoxe.

Latin xui fori, xa na mu*Itala*, naxan nu lanma a xa masara, a kelixi 200 nan ma, a mu dangi 157 AD ra, a xa testament nEnE nu madangima na waxati grek xui kui. A xa kopi gbege nu lanxi sogegorode xa sEbEli fori nan ma. KOnO mixi gbege bara tOrOma e nu luxi alo girEki sEbEli naxan xili Eusebio-Origen, naxan nu bara findi fe kobi ra naxan nu bara gbo kabi 200 AD. Jérôme nu wama a xa na fe ma findi de a nun a xa diinE xa fe ra dangife Itali xa fe fori ra*Itala*, a nun buki gbege naxan xili Apocryphal. A nun man, hali a to nu ma tofe karamOxO ndee nan ma sogegorode e nu a ma senxi a nun grek sEbEli kanaxie a nu naxan ma senxi a singe ra, a yabi naxa findi a ra waxati dangixi kui "Origenism naxa katoliki diinE rafe Jerome saabui ra, latin diinE baba."

Latin Vulgate findixi Kitaabui nan na naxan nu na sogetede diine kui han Protestant Reforme 1500 kui. A man na Katoliki diinE xa masen gni xungbe nan na han to.

Ne wuyaxi dangi xanbi, Latin naxa findi xaran mixie xa xui ra, kɔɔ mixi gbege xa xui mu a ra. Kitaabui nu xaranma latin xui ra kOnO mixi gbege mu nu nOma a faxamu de. "Laayidi nEnE singe naxan sEbExi grek xui ra a minixi 1516 nan kui froben press kui. Desiderius Erasmus nan a rafala girEki sEbEli nde nan ma, naxan birin fatanxi byzantine xa taruxui ra, [a suli suli xa na mu senni nan a ra sEbEli naxan kelixi kEmE fu han kEmE fu nun saxan nde, a nu lanma a xa findi sEbEli singe ra (rd)] a yi ra, a naxan ra kamalixi a to Vulgate yiree madangima a mu nu naxan sEbExi grek xui ra. A naxa na sEbEli naani ra mini. Erasmus nu na katoliki diinE nan kui, kOnO a nu wama sEbEli sEbEli nan xOn naxan nu na bizantin grEki sEbEli kui a nun latin vulgate kui na nan a niya a xa salide mangE ndee naxa a to a xOn ma.

Textus Receptus

"Yi buki singe naxan na yi buki kui (naxan findixi yi buki xaranfe ra) a rafala xi Robert Estienne nan na naxan kelixi Paris 1550 kui. Na buki naxan yi buki kui a nun Erasmus xa buki kui a xili Textus Receptus (Latin xui 'sEbEli sOtOxi'), a xili nan fixi a ma Elzevier buki kui 1533, naxan a xili saxi yi buki kui '*nunc ab omnibus receptum*' (' yakOsi birin bara a sOtO'). Na nan ma, Protestant Reformation Eglise naxa e xa masen gni ti xui gbEtE ma, alo King James Version.

"SEbEli fori tofe, alo Codex Sinaiticus a nun Codex Vaticanus, na nan a niya karamOxOe xa e xa ma gni masara yi sEbEli ma. Karl Lachmann xa sEbEli 1831, naxan fatanxi sEbEli nan na kelife kEmE naani nde a nun a singe ra, a nu wama a masenfe nE a Tex Receptus lan ma a xa findi sEbEli ra naxan mu tinxi a ra. e fatanxi fe xOn na fegni nan na a nun papyrus sEbEli tofe naxan fatanxi gnE fu nun de nan na layiri nEnE sEbEli ma. Na nan a toxi yi waxati ma sEbEli fori birin, a dangi kEmE wulu keren na, e bara raba, hali mixi ndee, e mu tinxi layiri nEnE sEbEli ma. Reformation, a nu wama Textus Receptus xa na mu a ra 'Byzantine Majority Text'."

Kitaabui singe gbEtEe nu na Armenian, Georgian, a nun Ethiopic, Slavic, a nun Gothic xui nan kui." 14th nun 15th siecle kui, Roman Katoliki diinE naxa a ratɔn e xa raminife ra alo AngilE mangEya.

A madangima mixi gbansan xa xui nan kui

Kitaabui singe naxan madangixi Yuropi bɔxi ma, a findixi Ingelesi xui nan na 1382.

1382 AD - Wycliffe

Kitaabui singe naxan birin madangixi Ingelesi xui kui, John Wycliffe nun a foxirabirsee nan a rafala Vulgate Latin xui ra. A naxa kawandilae xEndE, Lollards, Angleterre birin ma naxan findi xaxili rawali ra.³⁴Wycliffe xa wali nu bara dangi gnE 200 ra beenun Luther xa na mu Tyndale xa wali xa raba. Wycliffe xa wali birin naxa kana Florence malanyi kui 1415 kui.

1408 Oxford xa malanyi

Na xunmatie mu tinma Kitaabui madangife ra xui gbEtE ma fo egilisi mangEe xa tin na ra.

1454-1456 - Guttenburg

Kitaabui sɔɔfe naxa gbo ki fanyi ra Guttenburg xa masini yailanfe ra.

1525 - Tyndale xa Kitaabui

Tyndale xa Layiri Foni naxan madangixi Ingelesi xui ra, a tongoxi Erasmus xa Gireki sebeli nan na, a fa maniya Vulgate ra. Ne 1536 kui, e naxa Tyndale faxa.

1534 - Luther xa Kitaabui

Na waxati, Luther nu bara Kitaabui birin madangi Alman xui ra (a tan nan Layiri Foni singe rapɔn). A nde naxa mini 1541 Wittenberg. A to Layiri Fori madangi, Luther naxa Apocryphe ba kanon kui. A man naxa Layiri Foni buki ndee tide fi booree ma, a to a kolon a Yaki, Yude, Eburu, nun Waxati bukie mu gbo.

1535 Miles Coverdale

Coverdale, Protestant Episkopo singe Exeter, a naxa a xa Englishi Kitaabui ramini, naxan nu fatanxi Latin nun Alman xui ra.

1539 Kitaabui xungbe

A man xili Cromwell xa Kitaabui, a findixi Kitaabui singe nan na naxan nu lanma a xa rawali salide kui. A naxa mafindi 1561 kui na waxati a xili nE EpiskOpi xa Kitaabui.

1557 Geneve Bible

Laayidi nEnE keren nan nu na naxan nu minixi Mary Tudor xa waxati, a nu lanma a xa findi Kitaabui ra Shakespeare naxan xaran, a man naxa findi Kitaabui ra Angleterre han Siwili gere (1642). Na sEbEli itaxun xi sEbEli nan ma a singe ra angilE xui kui.

1610 Katoliki Kitaabui

Katoliki xa Ingelesi xui madangixi Kitaabui fori nan minixi. A singe ra, Laayidi nEnE nu bara masen Rheims, mixi ndee nu a falama a mangE James nan nu na a ra.

1611 King James (Authorized Version)

Kitaabui madangixi naxan xili gbo Angileki xui kui, mange James nan a yamarixi, a man naxa Apocrypha sa a xun ma. James naxa yaamari fi xui madangie ma ala ko a xa a kolon a yi buki nEnE lan ma a xa lan ecclesiology ma a man xa a masenepiskopali Angleterre xa diinE sEmbE nun a xa danxaniya sEriyE sugandixi ma^[Daniell 2003, p. 438].Na masen gni raba xi mixi tongo nani a nun solofere (47) nan e ra, e birin nu na angleterre diinE nan kui ^[Daniell 2003, p. 436].^{34a}Kabi mangE james nan a yamari a xili ra a xili saxi buki ra naxan yamarixi.

1885 yi buki mafindixi

1901 ameriki sariyE

1946 Revised Standard Version

Yi buki findixi Ingelesi xui forie nan masarafe ra, naxan yi waxati xui masarama xui fori ra. Na buki naxan xili Apocrypha a masenxi nE 1957, a nun RSV katolik xui naxan minixi 1966. Na buki nEnE naxan mafindixi a minixi 1998 nan kui.

1978 International Version nEnE

Yi masen gni, naxan nabaxi Evangelicals nan e ra a nun a fatanxi xui singe nan na, a bara kamali gnE mOxOyEn xaran gni dangi xanbi.

1982 King James Version nEnE

A mu findixi masen gni nEnE ra - a findixi King James Version nan na naxan findixi Inglishi xui nEnE ra, na nan a ra a nun KJV xa sEmbEtareya

1988 New Revised Standard Version

Yi buki a masenxi nE a ginE nun xamE mu lanma a xa findi xui ra a nun a rafala xi protestant nun katolike xarandie xa malanyi nan na, naxan kui juife xaran mixi keren fan nu na a kui.³⁵

1995 Ala xa masenyi pamanee bE (GWT)

Ala xa masenyi xui madangi ki nan yusima -- naxan maniyaxi xui madangi ki ra naxan tinxi a gbe ra, misiyɔnerie naxan yusima duniya yire birin to. Na kui, a xaran fe mafura, a lanma a xa findi tinxin gni ra, a man Kitaabui masen ma a fiixE ra a man a masenxi a fangni ra dangife Inglishi xui gbEtE ra.³⁶

2001 AngilE xui (ESV)

A mu luxi alo yi waxati paraphrase gbegebe, naxan biraxi Dynamic Equivalence (DE) kira fOxOra, ESV "a kata ma a xa a kolon a lanma a xa sEbEli singe sEbEli a nun kitaabui sEbEli keren keren ma." Na kui, a waxOn gni nan nu na a ra, a xa "wOyEn-ma-wOyEn" ramini. Na xui singe sEbExi naxan yi wali kui a findixi Masoretic Laayidi fori xa sEbEli, Bible Hebraica Stuttgartensia (1983 - 2nd Ed.), a nun The New Testament, The New Testament (1993 - 4th ed. UBS) a nun Novum Testamentum Grace (Nestle/Aland - 27th ed.). Yi buki nEnE xui Inglesi xui maniyaxi RSV nan na 1971 kui, a nun manE naxan na yi buki kui.³⁷

Kitaabui madangi kamalixi yo mu na.

- A. Kitaabui madangife mu fatanxi Ala xa xaxili ra.
- B. Na sEbEli singe nan gbansan Ala nan a ra sEbExi
- C. Version birin sEmbE kanafen na a nun a tagiraba.
- D. Fatanfasi rabae e yEtE kan nan ma senxi e xa fatanfasi kui.

A fangni nan a ra wo xa buki keren nan xaran kOnO a keren mu a ra. Xa misali ra, wo NKJV xaranma singe ra (Byzantine xabile, Bizantine mOdEli nun Modified literal theory) wo nOma NASV fan xaran de (Alexandrian xa na mu Western family, Westcott-Hort mOdEli a nun Modified literal xa na mu NIV (Alexandrian, Westcott-Hort mOdEli a nun Dynamic Equivalence Although NIV nan na). a xaran fe ra wo lan ma wo xa Dynamic Equivalence translation theory nan yusi naxan mu lanxi a ma a man findixi paraphrasing nan na.

Naxankatee naxee na xui madangife kui

King James Version ³⁸

KEmE solofere nde singe ma diinE gere gbegebe nan nu na: katoliki nun anglikan ..... prelate parti nun puritan ..... calvinist nun non-calviniste diinE karamOxOe ..... a nun na mOdEli gbEtE. Na fatanfasi rabae naxa fa e xun ma e xa fatanfasi wali kui a nun e xa fatanfasi wuyaxi

diinE xa fe nun a xa lan boreya. A fOIO ra, hali a to findi xui madangni ra, xa na mu a ra tinxin gni a nun tinxin gni, xa na mu a ra a katafe a xa findi mixi ra naxan mu lanma a xa findi mixi yo ra, a xa lanlanteya nun a xa danxaniya fama nE a xa wali ra sOtOde han a sa a li. Misali ra, yire ndee KJV kui a masenxi a fiixE ra Calvin xa ma gnErE nan ma.

1 --- Xεεrae xa walie 2:47 kui, KJV a falama, "A nun Marigi naxa mixie sa danxaniyatɔɛ ɲama xun ma lɔɔɔ yo lɔɔɔ naxee nu lanma e xa kisi." GirEki xui yati nan yi ki: "naxee na kisi fe." KJV masen gni masarama (kelife "are" ma sigafe "lan ma") karamOXO ndee a kolon a sugandi fe nun sugandi singe nan ma senxi.

2 --- Galati 5:17 kui, KJV a falama: "...na kui wo mu nOma wo waxOn gni raba de." Na walise keren keren ma minixi Subjunctive Mood nan kui GirEki xui kui; na nan a ra, a findixi masen gni nan na, a mu findixi masen gni ra. A masen gni tinxixi nan ya, "alako wo naxa raba..." Xa wo mu yi wOyEn masen gni fangni ra KJV a masenxi nE a mixi yo mu na a yEtE ra, naxan findixi Calvin xa sariyE sEmbE ra.

3 --- Eburu 6:6 kui, KJV a falama, "Xa e bira." Yi masen gni "xa" mu na grek xui singe kui; a saxi KJV masen gni nan ma. Na sEbEli a falaxi nE, "a nun a bara bira." Yi masen gni findixi fe yati nan na, kOnO KJV masen gni rabae bara a masara a findi masen gni ra naxan mu lanma. A findi fe ra naxan ma gnErE ma, a masenxi nE a xaranma bE a masen gni mu nOma rabade, na nan a ra a na Calvin xa sariyE nan suxu ma naxan xili The Eternal Security of the Believer xa na mu "Once Saved, Always Saved" (naxan xili "P" TULIP theology kui --- Perseverance of the Saints).

4 --- Eburu 10:38 kui, KJV a falama, "Yakɔsi tinxintɔɛ baloma danxaniya nan saabui ra, kɔɔɔ xa mixi nde gbilen a xanbi ra, n nii mu rafanma a ma." Yi masen gni " mixi yo mixi" saxi yi sEbEli fari. Yi masen gni yati "draw back" a findixi "mixi tinxin gni nan na." Calvinist, kOnO, e mu laxi a ra a " mixi tinxin gni" nO ma gbilen de a xanbi ra a to gbilen, na nan a ra yi sEbEli masen gni masarama nE ala ko a xa e xa wule sariyE masen. Yi sEbEli xaran gni tinxixi nan ya: "...kOnO xa a gbilen," a nun "a" singe " mixi tinxin gni."

5 --- Yire solofere nan na KJV kui naxan ma "wo xa wo yEtE masara" (Passive Voice), yi masen gni na Active Voice nan kui. Na nan wOyEn masen gni masarama. Xa na mu a ra mixi naxan na wali rabafe, na wali rabama mixi nan ma. Calvinistee nu laxi a ra a mixi xa danxaniya masarafe findixi fe fufafu nan na. Na mixi nu walima kelife yire gbEtE nan ma: Ala Xaxili SEngni. Na kui, xa ala wama wo ratangafe, wo bara kisi hali wo waxOn gni na fe kui. Yi nan na "n" ra TULIP diinE kui --- Ala xa hinnE naxan mu nOma raxande. Xεεrae xa walie 3:19 misali nan a ra yi buki kui.

International Version nEnE ³⁹

Alo NIV madangi e yEtE a falaxi ki naxE, yi madangi mu na a xa sEmbE kanafen na ra a nun a xa tOnxO ma. Fe xungbe keren fatanxi a xa masen gni nan na (Dynamic Equivalence). Na fe singe nan ya: mixi nde to gbilen wOyEn keren ma, a fa kata a xa masen gni fi naxan na sEbEli kui, fe kobi na a ra naxan ma sEbEli rabae mu nOma na masen gni fahaamude a fangni ra, na nan a niyama e xa na sEbEli masen a fangni ra e xa masen gni kui.

Roma 1:17 misali fangni nan a ra. NIV a falama, "Barima xibaaru fangni kui tinxin gni na minixi ala nan ma, tinxin gni naxan fatanxi danxaniya ra kelife a fOIODE han a dOXODE." Mixi gbege naxa e ma xONE yi masen gni ma na nan a niya yi masen gni rabae naxa a kolon e lan ma e xa " kelife danxaniya ma sigafe danxaniya ma" sa e xa buki kui.

1 --- Efese 1:13 mixi gbege xaxili ra bama nE a mixi "naxan na Ala xa Mixi Sugandixi kui" a na "nOndi wOyEn" ramE, a fa danxaniya tEmui na xan ma a na danxaniyaxi Ala Xaxili SEnxi nan na. Yi masen gni naxan falaxi be a xOrOXO a man a ma senxi kisi nan na danxaniya gbansan nan ma, naxan findixi

yi sEbElie tagi rasama alo Gal. 3:27 nun Xεεrae xa walie 2:38.

2 --- Yabura 51:5 a lan ma a xa findi yire nde ra naxan ma tOxOxi NIV kui: "N bara findi yunubi ra kabi n bari tEmui, yunubitE nan n na kabi n nga n bari tEmui." A luxi alo a na wule sariyE nan ma senfe "yunubi sOtOxi" (xa na mu "yunubi singe"), naxan bara findi wule sariyE ra alo diyOrE xunxure.

3 --- Rɔma 10:10 NIV kui a falama, "Barima i danxaniyaxi i bOgnE nan ma, i man tinxin, i dOxOma nan a ra, i fa kisi." Alo #1 naxan na koore ma, a luxi alo a masenxi tinxin gni nun kisi nan na danxaniya kui, a nun tinfe ra. A fOIO ra, yi masen gni "are" mu na grek xui kui be; a findixi fe singe nan nae/snaxan wama a falafe "unto." A nun man, wo na yi sEbElie mato, wo a kolon ma nE a yi sEbEli naxan fatanxi kisi ra a nun yagi mu na naxan ma a findixi waxati naxan fama. Na birin a ma senxi a fiixE ra a na fe birin ma gnErE xi danxaniyatOrE nan ma a nun danxaniya, a mu sOtOxi sinden.

4 --- I Korinti 13:10 NIV kui a falama, "KOnO kamalixi na fa, kamalixi IOE ma nE." Yi sEbEli a falama, "kOnO fe kamalixi na fa" xa na mu "fe kamalixi na fa." Yi masen gni "kamali" naxan falaxi NIV kui mixi gbegebe a kolon a a gboxi a man mu a masenxi a keren na, a man bara naadE rabi yi masen gni ma a kaabanakoe nun xui gbEtE waxati mu dangi.

5 --- Waxati n de ma footnotes nO ma findi de xaxili kanafen na ra xaranma bE. Na nan a ra I Timote 3:11 kui. Dikone xa fe ra, Paul naxa a sEbE, "e xa ginEe lan ma e xa findi...." A sEbEli kui, NIV a falama, "xa na mu: 'dikone.'" GirEki xui "dikon," naxan nun "ginE" wOyEn tagi rasama, a mu falaxi yi sEbEli kui! Xa i wama a falafe yi sEbEli kui a Paul na wOyEn fe dikon ginEe nan ma, a mu wOyEn dikon ginEe xa fe ra, na nan mixi ratantan ma a xaranma bE.

Kitaabui baloxi⁴⁰

Alo mixi gbansan xa wali birin, yi wali rafexi sEmbEtareya nun lanlanteya nan na. Beenun mixi xa Living Bible rawali (xa na mu a ra a gbEtE, na fe kui), a lan ma a xa a kolon a yi yiree xOrOxOE.

1 --- Kenneth Taylor findixi premilannial nan na, a nun barima LB a yEtE xa danxaniya nan ma senxi (alo a yEtE a falaxi ki naxε), a bara premillennial masen gni gbegebe sOtO. Misali ra, wo yi fe mato: [keren nan gbansan na yi xarangni kui (rd)]

II Timote 4:1 --- "Na nan a ra n wo maxOrin ma Ala ya i a nun Isa ya i --- naxan fama mixi baloxie nun mixi faxaxie makiitide IOxun dOnxE ra a to mini a xa mangEya ti." Premillennialists xa danxaniya nan a ra a Marigi mu a xa mangEya tixi sinden. Danxaniyatε nama findixi fe nan na naxan mu dangima, waxati nde bun ma han Ala xa Mixi Sugandixi xa gbilen bɔxi ma a xa a xa mangeya ti, na waxati a fama nε mangeya rabade Darisalamu nε wulu keren bun ma.

2 --- Kitaabui baloxi yunubi singe sariyE nan ma senxi. Yabura 51:5, misali ra, a nun NIV kui fe keren nan a ra. LB a falama, "kOnO n barixi yunubi nan na, awa, kabi n nga n bari tEmui." Efesi 2:3 kui, a naxa a fala Pɔlu bε, «Won bara fe n̄aaxi fɔɔ, won barixi fe n̄aaxi nan kui, won man bara lu Ala xa xɔne bun ma alɔ mixi gbεtεε.»

3 --- "danxaniya gbansan" sariyE nan yi ki naxan xili Living Bible. Rɔma 4:12 a falama, "Ibrahimaxa naxa hinne sɔtɔ Ala ya i danxaniya gbansan xa fe ra." Na masenɲi mu nɔma lan de Yaki 2:21-24 ma. Danxaniya naxan na kisi ma danxaniya nan ma a bara a niya a xa kolose 1:23 ma findi yi ki: "...fe keren nan a ra wo xa danxaniya nOndi ma."

4 --- Maraki 1:4 kui, xunxa ye xunxure a masenxi LB kui alo "e xa masen gni birin bE e xa e xa fe ra bama

a gbilen ma yunubi ma," a falafe ra a findixi "yunubi xafari nan na," alo sEbEli singe a falaxi ki naxe. "Ye" naxan na Yaya 3:5 kui a fasarixi yi ki nan na: "Mixi ndee a ma gnOxun xi ye nan na." A sEbExi nE, "Baptisma kui won a ma senxi nE a won bara kisi." Na nan a masenxi a won bara kisi a nun won bara baptisme raba ala ko won xa a masen.

5 --- I Corinthians 6:12 Living Bible a falama, "N nOma fe birin nabade n wama naxan nabafe xa Ala xa Mixi Sugandixi mu tinxi." Martin Luther fan naxa a fala "Won nOma fe birin nabade Kitaabui mu naxan ratonxi." A tan nun Zwingli naxa wOyEn yi fe ma a xOrOxOE ra.

Ameriki xa kitaabui nEnE⁴¹

1 --- Mixi yo mu a ma gnOxun xi a NASB a masenxi nE a gnErE singe nan a ra sEbEli nde kui. Misali ra: Esayi 2:2 nun Mika 4:1 a falama, "YakOsi, waxati dOnxE ma, Alatala xa banxi geya fama nE tide geyae birin xun ma, a fama tede geyae birin xun ma, si birin fama nE sigade a ma." Yi masen gni "as" mu na yi sEbEli kui; a findixi wOyEn nan na "on" (naxan NASB tinxi a kui yire firin birin). Mixi ndee bara a to a yi fe findixi fe singe nan na.

A nun man, waxati na xan ma "*genea*" (naxan a masenxi "adamadie xa waxati") a masenxi nE, NASB a wuyaxi ra "si" masen gni gbEtE nan na. Marki 13:30 a falama, "N xa a fala wo bE, yi waxati mu fama dangide han yi fe birin naba."

[NOTE: Mixi lan ma a xa a yEtE ratanga sEbEli ma a nun a xaran gni gbEtE. Hali na fe gbege to fan, e mu lanma e xa la a ra tEmui birin. Wo xa ratu a ma a yi mixie xa ma gnErE nan e ra a nun e xa xaxili, hali e to nO ma tinxi de 99 100 kui, na "tantan gni" nan na.]

2 --- Alo Kitaabui madangi ki wuyaxi, NASB bara bira na fe kobi kui, a wama a masenfe ra, a mu a radangima, I Korinti 7:36-38. E bara "di ginE" sa "ginE" wOyEn fari, na nan a masenxi e laxi a ra a yi sEbEli fatanxi baba nun di ginE xa lan boreya nan na. E xa tantui ra, e bara "di ginE" wOyEn sa italiki ra, na nan a masenxi a yi wOyEn mu na sEbEli singe kui, kOnO a findixi sEbEli nan na naxan saxi a fari. Misali gbEtE naxan fatanxi masen gni ra naxan mu fatanxi masen gni ra a na I Korinti 2:13 kui ... "naxan fatanxi xaxili ra a nun xaxili masen gni." Nakui man, NASB italiki nan yusima ala ko a xa wOyEn nde masen naxan saxi sEbEli fari. Hali e xa fatanfasi yi sEbEli ma a lanma, e findixi fatanfasi nan na, e mu mafura, e mu falaxi fatanfasi ma. Na nan a niyama a xa findi masen gni ra dangife masen gni ra.

3 --- Waxati n de na GirEki xui xa na mu wOyEn nde nO ma findi de masen gni wuyaxi ra. NASB waxati n de ma a yi fe ra bama nE ala ko a xa gErEki wOyEn keren masen a nun ingilis wOyEn keren. Alo grEki wOyEn keren masenfe angile wOyEn wuyaxi ra a nO ma findi de xaxili kanafen na ra (alo KJV kui), na ki nE a wuyaxi mu na a nO ma findi de xaxili kanafen na ra waxati nde kui. Misali ra yi masen gni "*sarx*" a masenxi nE a "fate" nan na NASB kui, hali Pɔlu a xa sEbEli kui a yi masen gni wuyaxi nan yusima. Rɔma 3:20 nun 4:1 kui, a falaxi fate nan ma. KOnO Rɔma 8:4 kui, a a yusima a xa yunubie nan ma (naxan findixi fate ra naxan mu findixi fate sugandixi ra). wOyEn gni, mixi nO ma yi tagiraba kolon de a fangni ra.

4 --- Waxati gbEtE na na NASB gErEki wOyEn firin nan ma senfe a nun ingilis wOyEn keren, na nan fama findi de xaxili kanafen na ra. Misali ra: yi masen gni "a kana" a masenxi Matiyu 5:17 nan kui ("Wo naxa a ma gnOxun n faxi sariyE kanafe nan na, xa na mu namijɔnmɛɛ xa masenyie, n mu faxi a kanafe ra, n faxi a rakamalide") a nun Efesi 2:15 ("...a bara yaxuie kana a fate kui, naxan findixi sariyE ra naxan na sariyE kui..."). GirEki wOyEn firin nan e ra, kOnO na tagiraba IOE xi xaranma bE a to gErE wOyEn keren gbansan nan yusima. Na tagirabatareya bara a niya mixi ndee xa a fala a yi sEbEli firin e bore matandi ma, kOnO e mu lanxi e bore ma.

Na fe mOdEli nan na KJV kui Galati 6:2, 5 kui, yi masen gni "xOrOxOE" naxan falaxi yi sEbEli firin birin kui ("wo xa wo bore xa kotee xanin" ..... " mixi birin xa a yEtE xa kote xanin"). GirEki xui firin nan e ra. NIV nun NASB, a nun manEtE gbEtE, e bara yi fe yailan e to wOyEn singe masen " kote" a nun wOyEn firin de " kote." NASB, alo a gbeben gni, a fan mu nOma tagiraba de Yaya 21:15-17 kui "*agapao*" anoun "*phileo*," e firin birin na yi sEbEli kui. A yi wOyEn firin birin ma senxi "xanunteya," na nan a ra a xaranma mu a kolon yi masen gni xungbe naxan nabaxi Isa nun PiyEri tagi.

5 --- NASB mu lanxi a xa "KJV pronouns" yusife ra a nun 20th-kEmE singe ameriki. WoyEn nde alo "I," "I tan," "I tan," a nun "I tan" e na Zaburi kui, sali kui, xa na mu mixi nde na Ala maxOrin fe. Na kui, nee bara lu yi buki kui ala ko a xa findi "wo" nun "wo xa" ra. Na sEbEli forie yusife yire nde kitaabui kui, NASB a ma senxi nE a yi masen gni findixi "sEnE" nan na, kOnO na wOyEn mOdEli mu nu rabaxi hebreu xa na mu grek xui singe kui ... xa na mu KJV kui, na fe ma!

Traduction du monde nouveau⁴²

1 --- Yehowah xa seedee mu a falama a Ala bara saatE gbEtE sa a xa mixie bE. Na kui, e na sariyE " fori" (laayidi) nun " nEnE" xaxili nan ma. E xa sariyE gbege na sEbEli nan kui won naxan xili falama "Laayidi fori," barima e mu laxi a ra a bara masara (xa na mu a bara kamali) saatE nEnE ra. Na nan a ra, e mu tinma Kitaabui yire firin xili falade «Laayidi fori» nun «Laayidi nEnE.» Na ϰαχϰε ra, e e xili falama «Eburu-Arami Kitaabui» nun «Kresitan Gireki Kitaabui.» A ra yabuxi a kolon fe ra, kOnO, e mu nOma lan de yi fe kui hali e yEtE xa masen gni kui. II Korinti 3:14 kui, NWT a falama a "laayidi fori xaran fe." "Laayidi nEnE" nun "lanlanteya fori" e firin birin na Eburu 9:15 nan kui, a nun "Laayidi nEnE tagi rasama" na Eburu 12:24 nan kui, misali ndee nan na.

2 --- Hali Yehowah xa seedee to a kolon a yi masenyi «Yehowa» findixi Tetragrammaton (naxan a masenma «sebeli naani nan na» -- a findixi YHWH nan na), e man a falama a yi nan findixi Ala xili yati ra, a lanma a xa fala a keren nan be.

E to a fala a sEbEli singe "a masarama" ala xili nan ma, e "Yehowa" xili nan gbansan yusima OT nun NT kui. "YHWH" minixi 6828 sanmaya OT kui, kOnO NWT kui wOyEn "Yehowa" minixi sanmaya 6973 (a man minixi sanmaya 145). "YHWH" mu minixi NT kui, kOnO NWT "Yehova" nan falaxi NT kui sanmaya 237.

NOTE --- E na John 17:6, 26 nan tongoxi ala ko e xa yi xili sa a fari: "N bara i xili masen mixie bE i naxee fixi n ma duniE kui" .... "N bara i xili masen e bE, n man fama a falade" (KJV). Na «xili» e laxi a ra a findixi «Yehowah» nan na.

3 --- Naxan fatanxi Ala saxan nde ra, Yehowah xa seedee mu laxi a ra a Ala Xaxili Seniyenxi findixi mixi nan na. E xa sEbEli kui, naxan minixi NWT ra ϰαχϰε ra, e sEbExi nE, "Xili sEnE mu findixi mixi ra naxan na koore ma a nun Ala nun Ala xa Mixi Sugandixi" ..... "a findixi sEmbE nan na, mixi mu a ra." E xa danxaniya ma a findixi "sEmbE nan na kelife Ala ma," a mu findixi ala ra, na nan a ra "xaxili sEnE" mu sEbExi sEbEli xungbe ra NWT kui.

4 --- Yehowah xa seedee fan mu laxi Isa Ala xa Mixi Sugandixi ra. E a falama "Ala xa di nan daxi, a nun Yehowah keren nan nu na." E man naxa a sEbE, "Di nan xurun Baba bE beenun a xa fa duniE ma a nun a fa xanbi." Ala nun Ala xa Mixi Sugandixi e findixi " keren" nan na, xamE nun ginE nan e ra " keren." E na " lan boreya kui tEmui birin," kOnO e mu lanxi e bore ma. Na danxaniya bara a kira sOtO NWT yire wuyaxi.

Kolosi 1:16-17 kui, wOyEn "bore" saxi sEbEli fari sanmaya naani ala ko a xa a masen a Isa findixi mixi keren nan na "bore" daxi gbegbe ya ma.

Tite 2:13 kui, NWT a falama, "won na Ala xungbe xa lanlanteya nan mamE tife ra a nun won ma kisi ra, Ala xa Mixi Sugandixi Isa." II Peter 1:1 a falama, "won ma Ala nun won ma kisi Isa xa tinxin gni." Na sEbEli firin birin kui, sEbEli "na" saxi sEbEli fari ala ko Ala nun Isa xa fatan. A fOIO ra, yi sEbEli a masenxi nE a Isa nan findixi "won ma Ala ra a nun won ma kisi ra." Yehowah seedee mu laxi a ra a isa nan singe ra, na nan a ra e wama e firin tagi rasama.

Yaya 1:1 a falama, NWT kui, "a fOIO ma wOyEn nu na, wOyEn nu na ala nan xOn, wOyEn nu findixi ala nan na." Vs. 14 a falama a Isa nu rafexi hinnE ra a nun nOnDi ra. Na nan a masenxi a fiixE ra ala gbegbe xa fe ma; Isa nun Ala mu findixi keren na, kOnO Isa findixi "ala" nan na, Ala (Yehowa) bara hinnE naxan ma.

5 --- NWT kui, "wuri magalanbuxi" xili falama "wuri magalanbuxi" (Matiyu 10:38; 27:32), a nun a mu "wuri magalanbuxi" a ma, NWT a falama a Isa nu "banxi wuri magalanbuxi" wuri ma (Luki 23:21 ... "Na xanbi e naxa a fala a xui itexi ra, e naxa a faxa!

Kitaabui gbEtE ma masen gni⁴³

Ameriki Kitaabui nEnE

Kelifa GirEki xui singe ma (NT); Confraternity version (naxan fatanxi Latin Vulgate ra) OT kui. Katoliki komite naxa lan a ma a nun protestantie ra a dOnxE ra. A ma gnErE dangi JB ra kOnO a fOIO ma sEti nde ma a nun buki keren keren ma "a xOrOxOE nan a ra" (Kubo nun Specht, p. 164). Format mu lanma a xa findi buki raminima ra.

Today's English Version (Good News Bible)

Kelifa a singe ma. NT mixi keren nan a ra, naxan tinxu komite ra. A lanma a xa findi anglE xui nan na - alo - xui firin de - mixie bE a nun mixi naxee xaranxi xurun. A a waxOn gni ra bama a fangni ra - a xaran ma a fangni ra, a maniyE fangni. A dinamike madangima a fangni ra kOnO a mu nOma lade a ra xaran gni xungbe ra xa a yEtE rawali.

Ingelesi Kitaabui nEnE

Kelifa a singe ma a kelixi diinE gbEtE nan ma britani komite. Sebeli sEbEli fangni, a xaran ma a fangni ra kOnO a nun a xa sEbEli nun a xa wOyEn gbEtE. A fan mixie bE naxee mu na salide kui. A kelixi sEbEli singe nan ma a nun a yEtE kan xa sEbEli nde kui a na nan a niyama a mu nOma lade a ra alo kitaabui xaran gni.

JB Phillips' Translation

A kelixi a singe nan ma kOnO a findixi JB Phillips nan na, grek karamOxO fangni nan a ra. Dangife gbEtE birin na, a na Kitaabui ra bama mixi xaran xi nan bE, hali a to findixi britani xui nan na. A mu xaranma alo a masenxi ki naxE. A xaxili nEnE ra mini ma a nun fahaamui nEnE naxan lan ma a xa mato a nun a xaran gni xungbe ra. A fan mixi xaranxie bE, mixi naxee mu na salide kui a nun danxaniyatOe bE.

Kitaabui xungbe

Kitaabui xungbe naxan fatanxi a singe ra. A mu findixi masen gni yati ra a nun a mu findixi paraphrase ra. Yi buki mOdEli yi buki xaranmae ma senxi nE a nun a fasari ki ma a man nO ma findi de mali ra xaran gni ma a nun a faxamu ki ma. Na kui, walikEe lan ma e xa a kolon a sEbEli singe nu wama fe keren nan xOn, naxan fatanxi na xui kui a nun a yusife ra, won yEtE kan waxOn gni mu a ra. Na versione mu lan ma e xa findi xarangni xungbe ra.

Ala xa masenyi madangi ⁴⁴

GWT findixi Kitaabui madangi nEnE nan ya ma naxan paraphrasing kira nan yusima naxan dangi xaxili ra (literal) ra, naxan nO ma findi de wOyEn xOrOxOE ra, naxan mu faxamuxi a man fa madangni ra bama naxan man sEbEli ma senxi. A falaxi nE a yi wali findixi fe kobi nan na, barima yi yire fan nO ma findi de fe kobi ra.

Na lanlanteya dondoroti naxee na yi buki kui naxee falaxi yi buki kui, nee lanma e xa wo ralimaniya wo xa wo tun nabexi wo xa Kitaabui xaranfe ma. Wo yi sEbEli xa fe mato a nun wo xa a kolon xa a nun sEbEli gbEtE mu lanxi. Wo xaran gErEki xui gbEtE ma a nun sEbEli gbEtE ma, wo xa a kolon naxan fatanxi xui singe ra.

A rapɔnyi a nun a rapɔnyi

Yi xarangni bara a masen a xOrOxOE naxan na xui forie madangife ra mixi gbEtE xui kui. A lan ma a xa masen a fiixE ra na karamOxO forie nu bara kolonpi xungbe sOtO xui forie ma. Naxee e nii fixi alako mixi birin xa Ala xa masenyi xaran, e xa a kolon, e bara e yete fi ki fanyi ra. Won xa tantui xungbe fi e ma. Waxati dangi xanbi xui masarama nE a nun moxo xa masen gni, wOyEn gni a nun wOyEn yi xui forie xa fe faxamuxi. Na sEbEli gbege to fe, sEbEli sEbEli, a nun sEbEli 30 sEbEli, sEbEli sEbEli nun sEbEli sEbEli, ndee naxee nu na won ma kopi singee ya ma, na nan won malima won xa xui nde xa fahaamui xunmasa. Na fe nEnE toxie lanma e xa sEbEli gbege tongo alo forie birin.

A masenxi nE a masen gni birin na madangi fe kobi nan kui barima mixi yo mu a kolon xa na mu a ra a yEtE kan nan a ra. Na kui, ala ko mixi naxa lu mixi gbEtE xa lanlanteya kui, i lan ma i xa kitaabui xaran a nun i xa a xaran naxan fatanxi sEbEli wuyaxi ra, sEbEli mOli wuyaxi a nun a madangni ki wuyaxi a nun a madangni kirayae ra a nun a fasari ki dondoroti ala ko a xa nO masen gni singe masen de. Xaxilimae xa komite naxan kelixi e xa diinE ma a nun e xa danxaniya mu lanxi e bore ma a lan ma a xa findi mixi keren keren xa masen gni ra barima komitee lanma e xa e yEtE kan xa lanlanteya kana, kOnO komitee naxee fatanxi xamEe ra naxee kelixi yire keren e nun mixi keren keren ma xui madangife.

WON birin nOma kitaabui fatanfaside a keren na?

SentanE xa geresosee sEmBE nan a ra naxan Isa xa xibaaru fangni kana ma a nun a xa mangEya rayensen fe, a findixi lanlanteya nan na. Danxaniyatarae na won Marigi Isa xa danxaniyatOrE mato, e na tima e na a mayele, "Munfe ra won lan ma won xa la na mixie ra naxee wama won falafe? Na birin dangi xanbi, e mu nOma lande e bore tagi. E wOyEn ma na fe ma e man mu lan e bore ma. E malanma banxi wuyaxi nan kui kira gbEtE ma, e man e xa walie ra bama alo e mu na." Na kui, mixi naxee laxi a ra e naxa a fala, "Kristian diinE lan ma a xa findi diinE ra naxan mu nOma sEmBE sode. E mu nOma e xa danxaniyatOe raso de, e man mu nOma yabi fide duniE birin xayi na naxan ma." Xa wo tuli matixi, wo bara na marafan gni mE--a nun e na marafan gni--wo mu a kolon sEbEli naxan falaxi danxaniyatOrE xa fe ma a nun Isa xa fe ma. KOnO e man na won ma danxaniyatOe tOrO ma barima, wo a kolon, nOni nde na na.

DuniE birin, won tan naxee Isa Ala xa Mixi Sugandixi matoxi alo Marigi a nun kisi ra, won bara itaxun. Won mu tinxi na ra. Won ma wOyEn tEmui n de a nun won na gerefe diinE fe ma a nun diinE fe ma. Xa wo na yi tagiraba kolon han a fOIODE, wo gbilen ma fe xOrOxOE nan ma, won mu nOma lanfe ra kitaabui ma. YakOsi na mu findixi fe xOrOxOE ra? Kitaabui nO ma findi de se xungbe ra won bE naxan na won yi ra. Kitaabui findixi won ma kira nan na; a Ala xa masen gni fima won ma a kamalixi ra won ma fe birin na. Kitaabui kui won Ala xa daalise senbe kolon, won a kolon Ala pama sugandixi ki naxe, na pama nan ma Ala Isa rafaxi yi bɔxi ma. Kitaabui findixi won ma xaxili nan na

buki, won ma kira nan a ra koore ma. A findixi Ala xa xaxili masen gni nan na moxo yi ra. Kitaabui fan yati !

Na kui, waxati keren ma xa nOndi fala, Kitaabui nan findixi won ma lantareya xungbe ra. Won mu nOma lan de yi buki xa fe ma. Na xanbi a xOrOxO won bE lanfe ra a naxan falaxi. Munfe ra na ki? Fe nde na won yi ra won nOma naxan nabade? Won birin mu nOma kitaabui tode a keren na, won birin mu nOma kitaabui fasaride a keren na? Awa, n na wo ra bama nE n ma yabi ra bama, a nun a yabi, "wo naxa wo furi suxu?" N mu wama n xa a fala a mixi kobi nan a ra, kOnO n xa a fala wo bE, moxo bara gnE wuyaxi sOtO moxo na kitaabui matofe a fangni ra kOnO moxo mu na raba. Beenun na sEbEli xa findi canon ra, won naxan xili falama yi waxati Kitaabui, a birin nu malanxi, mixee mu nu lanxi e bore ma a fasari ki ma. N wama wo xa la a ra a SentanE na walife a sEmbe ra ala ko mixi xa lanlanteya kana naxan na kitaabui kui. A findima a xa fe singe nan na.

Na fe xOrOxOE nan a ra mixi birin fama kitaabui ra a nun a xa ma gnErE. Won xa tinxinyi fala a ma--mixi yo mu fama Kitaabui yire a nun a xa sEbEli. Won birin naxan Ala xa masen gni tongo ma a fama nE a nun a xa tOnxO ma, a nun a xa tOnxOya nde, a nun a xa sariyE nde won naxan sOtOxi waxati dangixi (a kelixi yire yo--a fan xa na mu a kobi). Wo bara a to, naxan birin na tande. N bara dessin animé to, dessin animé lanma naxan na a kui, na mOdEli nan nu na a ra. XamE nde nu dOxO xi a xa kitaabui fari a xa ginE nu tixi a xanbi ra a nu wama a xa wOyEn kanafe. A xa masen gni naxan nu na dessin aniture bun ma a nu na, "I naxa n ma wOyEn yi waxati, n xanunten gni, n na katafe n xa n ma xaxili ra sEmbe so." Xa won tinxin, na fe gbege na diine kui.

YakOsi n to na fala, n wama na falafe nE a fangni ra. N laxi a ra a danxaniyatE gbege nOma e masode e bore ra. N laxi a ra won nOma won masode won yEtE ra yi waxati won naxan toxi kitaabui kui, a nun won naxan nabama a nun won naxan batuma, a nun won naxan tongoxi a tide na a nun a tide na yi fe ma naxan xili lan boreya. Won mu waxati sOtOxi yi yire kui ala ko won xa fe birin yaba naxan tide na yi lanlanteya ma, kOnO n wama won xa waxati nde tongo won xa fe singe ndee mato naxee nOma won malide won xa Kitaabui tagi raba.

Jɛ 1- Kitaabui nanse ra: Kitaabui a masenma won be a na ki naxe; a wOyEn ndee ra bama a nun naxan fiixE a naxan fatanxi 2 Timote 3:16 ra. « Kitaabui birin fatanxi Ala nan na, naxan tide na mixie xarande, e raxurunfe, e matinxinfe, e mixie raxaranfe tinxinyi ma.» YakOsi, wo tan mixie, danxaniyatE dunia kui, yi nan findixi kira singe ra a nun a singe ra. Kitaabui findixi Ala xa masenyi nan na, xa na mu a ra a falaxi ki naxe NIV kui, «Ala xa jinne yati», xa na mu a ra? Kitaabui findixi Ala waxOn gni nan na naxan masenxi adamee bE-- a mu yunubi, a mu nOma masarade-- xa na mu a findixi taruxu nan na naxan ma tOxun xi forie xa taruxui kui?

Naxee e yabi ma a falafe ra a kitaabui findixi Ala xa masen gni nan na naxan mu kanama, e bara fe xungbe raba ala ko e xa lanlanteya sOtO Kitaabui ma barima won bara lanlanteya sOtO. Xa n laxi a ra a yi findixi Ala xa xaxili nan na, n na a fen n fate birin na n na a kolon a naxan falaxi barima a nan tide gbo, n na n bElExE sa a fari yi duniE kui. KOnO xa a sa li n mu laxi a ra na nan na kitaabui ra, a findixi sEbEli nde nan na naxan ma sEbExi, na kui, tinxin gni ra, munfe ra n xaxili tima mixi gbEtE naxan ma gnErE ma a ma?

Wo lan ma wo xa tin naxan na kitaabui kui. A findixi masen gni nan na; Ala xa nii nan a ra. KOnO a fan, n to a fala a na fe xOrOxOE nan luxi kitaabui danxaniyatOe tagi fatanfasi ma. Na bataxE keren kui naxan sEbExi Timote ma (2 Timote 2:15) Pɔlu nan yi sEbExi: "I xa i yEtE sa ala ko i xa findi walike ra naxan mu yaagi ma, naxan nOndi masen gni ra bama." N wama na wOyEn dOnxE nan xOn, naxan nOndi masen gni tongoxi a fangni ra." YakOsi fe nde na ... n nOma wOyEn raba de di? Awa, won xa ma gnOXun fe naani xa na mu suli ma naxan tide na:

1) Kitaabui xa sEmbe. Xa n wama masen gni yusife a fangni ra, n fama nE a faxamude a fangni ra n naxan xili falama 'sEriyE xa sEmbe'. Mixie, Kitaabui mu findixi Ala xa masenyie malanxi ra. Fe nde na a kui; xure na a kui. Mixi nde a falaxi nE a Kitaabui yire xungbe saxan nan na, kOnO e mu lanxi e bore ma. Sora singe findixi Ala xa daali senbe xa fe nan na, a nun adama daafe. Wo noma na xarande Fɔɔɔɔ Sora 1 nun 2 kui. Sora 2 kui Kitaabui kui, adama xa binye xa taruxui nan a ra. Wo nOma na xaran de Genesis 3 kui. Na xanbi a saxan de, a dOnxE a nun a xungbe naxan na Kitaabui kui a fOIOMA Genesis 3 ra a nun a dangi Kitaabui dOnxE ra. Ala xa taruxui nan a ra a to adamadie ratanga. Mixie, na nan findixi Kitaabui xa kira ra.

Na sEti dOnxE kui, na sEbeLi xungbe, a masenxi nE a Ala adamadie ratangama ki nE. A fOIOMA Ala xa nama sugandi nan na. A naxa e xili sa Isirayila, Iburahima bɔnsɔɔ nan nu e ra. A naxa Isirayila rapere kiitisee saabui ra, mangee, namijɔnmee, mixi suxuxie saabui ra, a fa a rapɔn alɔ Rɔma 5 a falaxi ki naxe, «Waxati kamalixi kui, Isa naxa fa na nama saabui ra alɔ namijɔnmee a falaxi ki naxe.» Isa, Adama xa Di nun Ala xa Di, a nun alo namijɔnmee a falaxi ki naxe, a bara adama ratanga a xa yunubie ma. Won na fe xaran ma, a falafe ra, Matiyu, Maraki, Luka a nun Yaya. Na xanbi, a fOIOMA walie xa buki ra a nun a sigafe ra layiri nEnE kui, won a kolon ma mixi birin naxan fama Isa yire a xa kisi sEmbe ra a wuli ra, a man xunxa ye xOMA a xili ra, a na Marigi xa danxaniyatOrE nan kui.

A tide na a ma wo xa na sEbeLi kolon ala ko wo xa a kolon ala naxan falama kitaabui kui. Wo lan ma wo xa a faxamu. Wo naxa a faxamu--Ala a yEtE kan nan ma a xa fe ma a nun a xa fe ma a nun a xa xanunteya, kOnO a xa marasi sEbeXi naxan na Kitaabui kui a fama nE masarade, a fatanxi wo na dEndE xEn.

Misali ra, waxati fori kui, Lewi xa kitaabui kui, Ala nu mixie ra tima e xa sube sErE ba a bE, ningee, yExEe, nun sie, kOnO a mu na ra bama yakOsi. Wo na siga Eburu 9, wo a toma nE Isa xa sErE ra, a nu bara findi sErE ra, a nu bara kamali, a nu bara findi sErE xungbe ra. Muxu mu serexe bama sɔɔɔ, na mɔɔli mu a ra. Wo a kolon Yuwifie nu bara e xa donse don, a gbengbenyi sube nde. KOnO a xa walie 10 kui, PiyEri naxa laamatunyi to sanmaya saxan, a nu gorofe dugi kui, sube kobie birin a nun Ala xui naxan nu a yamarima, "Keli, i xa mixi faxes, i xa i don." Munse na rabafe menni? Ala daxu? A mu lanxi? Ade, ade, ade. Ala nu na masen gni nan ma senfe a xa kira sugandixi kui.

Xa wo nun ntan won na Kitaabui masenfe a keren na, a nun diinE gbege na na naxee mu nOMA Point 1 sOtOde be--e mu Kitaabui xa sEmbe toxi.

2) Passage xa fe. Xa won wama kitaabui tagi ra bama a keren na, won lan ma won xa fe nde faxamu naxan fatanxi a xa fe ra. Xa sEbeLi nde xa na mu sEbeLi ndee kolon xi e xa yire ma kitaabui kui, a tide na a xa fe kolon fe ma. Beenun n xa yi maxOrin ti, "yi sEbeLi n ma masen gni munse ra?", n lan ma n xa yi maxOrin ti, "yi sEbeLi nu naxan falafe a to a sEbe a singe ra?" Mixie, na nan findixi fe xungbe ra bibili fasari kui; Xa na mu a ra, Kitaabui fama nE fe birin falade won wama naxan falafe.

N xa misali nde fi wo ma naxan mu lanxi: Ecclesiastes 10:19 a falama, "Xali nun wEni nan sEwa ra bama, kOnO kObiri nan fe birin yaabima." Wo wama na xa findi wo xa duniE xaxili ra di? Wo yi sEbeLi ba a kui, wo fama nE Epikure xa duniE raba de naxan mu lanxi Ala xa kirae ma. Mixi nde a falama, "Steve, na masen gni na kitaabui kui di?" Xa wo fe nde faxamu Ecclesiaste xa fe ma, xa wo a kolon mixi naxan a sEbe, a nun xa wo a kolon naxan nu na a xa duniE kui a sEbe tEmui, a nun xa wo a kolon Ecclesiaste sEbeLi 10 kui, a fama nE wo ra kolon de. Wo a kolon, wo lan ma wo xa a faxamu.

N xa misali nEnE fi wo ma n naxan mExi lOxun birin. Mixi nde fama nE Filipikae 4:13 matode, Pɔlu naxan falaxi, "N nOma fe birin nabade n sEmbE saabui ra." DimEdi, xaxili fan gni xaran mixee bara lOxE keren naba na fe ma. Wo bara a mE sanmaya wuyaxi yi televiziyon kawandilae na kelife na, e a falama, "Ala wama wo xa findi bannae ra! Ala wama wo xa findi mixi ra naxan nO ma sOtOde! Ala wama wo xa fe birin sOtO wo wama naxan xOn! Won a kolon di? Pɔlu naxa a fala 'N nOma fe birin nabade a nan saabui ra naxan n sEmbE fima'." Mixie, wo lan ma wo xa na xaran a fangni ra barima yi sEbEli naani kui, Pɔlu na wOyEn fe nan ma a xa sEwa, hali a to na fe xOrOxOE kui. Na sEbEli na fe nan falafe naxan mu lanma a xa findi kawandi ra. Point #2 naxan na Kitaabui faxamufe nun a tagi rabafe kui, n lan ma n xa a kolon.

3)Wo xa a lu masenyi xa yamari. Wo xa a lu masenyi xa wɔyɛn a yetɛ bɛ. A singe ra n bara a fala mixi yo mu na naxan Kitaabui xaranma a mu lanma a xa a yEtE xa xaxili sa yire nde, xa na mu a xa xaxili naxan xaranxi mixi gbEtE yi ra. KOOnO n xa wo ra limaniya, wo xa wo sEmbE birin sa ala ko wo xa findi "blank sheet" ra. Xa wo bara a kolon na sEbEli na minden kitaabui kui, a nun wo bara a kolon a xa fe kui, wo xa a lu wOyEn xa wOyEn. Na waxati nan a ra, alo 2 Timote 3:16 a falaxi ki naxE, "xaran gni, marasi, tinxin gni, nun xaranse." A mu lanma n xa n ma xaxili singe tongo n xa a masara n wama a xa findi naxan na; A tide na n na a lu a xa wOyEn.

Na kui, fe nde na be n lan ma n xa naxan fala. Wo xa a lu masenyi xa wo xa fe raɲɛɛ, wo naxa a lu wo xa fe xa findi masenyi raɲɛɛfe ra. Xa n nu bara kObiri keren sOtO waxati birin mixi nde bara fe nde to, e naxa kitaabui tongo ala ko e xa e xa fe kolon, n nu findima banna nan na. Xa won wama masen gni matofe ala xa masen gni ra, won xa a lu a xa won ma fe kolon, won naxa a lu won ma fe xa masen won bE.

N xa misali gbEtE so wo yi ra: N bara yi lOxun keren xaran xamE nde xa fe ra na xan nu wama ginE futife. A naxa siga kawandila yire, a a fala a bE, "Kawandila, n a kolon ma di a tan nan a ra?" I a kolon yi kawandila marasi mundun fixi a ma ? A (na kawandila) a fala nE, "Xa n tan nan nu a ra, n nu a rabilin ma sanmaya solofere alo Isirayilakae nu a rabilinma ki naxe Yeriko taa kui, na temui xa a bɔɲɛ tɛtɛ kana, wo a kolonma nɛ a tan nan a ra." I a kolon a tan nan a raba? Taruxui nɔndi nan yi ki. A naxa a rabilin sanmaya solofere a naxa a fala, "N ma xanuntenyi, i xaxili na ki nE?" A naxEIE, "Awa, n bOgnE nde toxi n bOgnE kui." N xa nOndi fala wo bE, n nu bara n yEtE ra gbata xa mixi nde nu bara n ma gnErE sanmaya solofere. A naxa a maxOrin, e naxa futi, e naxa e xa futi kana gnE keren dangi xanbi; na xanbi e naxa e yEtE maxOrin munfe ra ala bara wule tOnxOma fi e ma. Na mu findixi fe xOrOxOE ra wo naxan toxi? Ala mu tɔnxuma yo fi e ma fefe ma! E nu fe nde tongoxi layiri fori kui, a nun a kui, e nu katafe e xa e xa fe toxi nan yamari masen gni naxan falaxi. Mixie, wo naxa na raba! Ala mu a xa masenyi rafalaxi na ki.

4)Kitaabui gbEtE alo masen gni. Xa n wama Kitaabui masenfe alo wo a masen ki naxE, xa won birin a raba a fangni ra, won xa Kitaabui tagi rasama Kitaabui gbEtE ra. Wo na sEbEli xaran, wo fama nE sEbEli xOrOxOE to de. Won ya ma mixi gbegbe na yire xOrOxOE li won na won gi won na commentaire tongo. Moukha na fe matofe naxan lan ma a xa findi naxan na. Yi masen gni tide na a ra, kOnO n wama wo xa a fala to a e sEmbE mu na, na nan a ra:

- masen gni bukie nan e ra naxee sEbExi xamEe nan bE xamEe bE.
- masen gni keren nO ma sEbEli nde masen de sEbEli kui a nun masen gni gbEtE nO ma masen gni gbEtE masen de. Na kui, masen gni bara findi yi fe ra naxan fatanxi fatanfasi ra.

Yire fangni naxan na kitaabui kui a findixi kitaabui gbEtE nan na. Xa wo mu na naxan xili cross-reference Bible (to bible gbegbe na na), na nan na ki wo xa sEbEli kui sEbEli lanma, kEdi lanma, a nun sEbEli nde na wo xa kEdi kui naxan wo ra kolon ma bible kui yire gbEtE naxan na fe keren ma. Xa wo mu na keren sOtOxi, wo keren tongo. N man wama wo ra sima nE wo xa kitaabui nde tongo a nun konkordansi nde naxan nO ma wo ra kolon de wOyEn yi buki kui.

Na mu findixi masen gni ra, e mu mixi yo xa masen gni fima, e wo malima nE wo xa kitaabui tagi rasa. Mixie, Kitaabui nan a xa fatanfasi fanyi ra. Xa wo bara fe nde to naxan fatanxi sigirɛ nde ra, wo sigirɛ gbete fen naxan na fe kerenyi masenma, na nan a masenma wo be a fiixe ra. Wo sEbEli nun sEbEli tagi rasa.

5) Salifé. Wo na Kitaabui xaranfe, wo Ala maxandi. Wo xa fe firin lu wo xaxili ma: a) SentanE fama nE won birin na kanade ala ko won xa a kolon ala wama won xa naxan kolon. Ibulisa mu wama won xa Ala xa masenyi kolon naxan na. Na kui, wo na Kitaabui xaran, wo Ala maxandima ne alako a xa wo makanta Sentane ma wo to nu katafe a waxonfe fenfe ra. b) Wo xa ratu a sali nun kitaabui xaran gni na e bore ra. Wo bara a to, Ala xa masenyi findixi Ala Xaxili Seniyenxi xa santidegema nan na (Efesi 6:17). A nun na xaxili sEnE keren nan moxo mali ma sali kui (roma 8:26). Na kui, wo bara a to, Ala Xaxili Seniyenxi wama ne won xa Kitaabui xaranfe nun sali malan, a man findixi fe magaaxuxi nan na Kitaabui noma findide fe fiixe ra wo na wo xaran wo xa sali raba.

Mixie, n ma kOntOfili naxan ma a mu findixi won ma Kitaabui fatanfasisfe ra, kOnO won Kitaabui xaranma xa na mu a ra. Yi gEgEn ma yi buki kui, n bara Gallup xa sEbEli to. A naxe a 82% Amerikikae laxi a ra a Kitaabui findixi Ala xa masenyi yati nan na, kɔɔ 21% nan gbansan a xaranma. N laxi a ra xa won a xaran, won fama nE a ma sen de a fangni ra. Xa won tinxin, won xaran. Won xa kata won xa na sɛriyɛe rabatu alako won xa a mato xa won mu noma Ala wama won xa naxan kolon. (Steve Flatt - Lesson #1012 June 16, 1991)

Danxaniya ndee naxee falaxi eglisie babae ra

Keresitan gbegbe "Apostolic Fathers" xa na mu "early Eglise Fathers" nan falama ala ko e xa danxaniya xa na mu a ra e xa ma gnErE, na nan a masenxi a waxati singe xa na mu firin nde kui, danxaniyatOe nu Kitaabui fahaamuxi alo wOyEn mixi xa na mu sEbEli tima ki naxE. KOnO e na e xa sEbEli xili fe ala ko e xa danxaniya xa na mu e xa ma gnErE nde mali, mixi lan ma a xa a kolon a man xa a kolon yi "seede" e fan danxaniya nun e xa ma gnErE nan tongoxi naxan mu lanxi mixi gbEtE xa danxaniya nun a xa ma gnErE ma. Yi buki kui misali ndee nan na ki.

Justin Martyr⁴⁵

Malekɛe batufe. Keresitanɲie fan batuma «malekɛ fanyi gbeteɛ nan na naxee biraxi a fɔɔ ra, e findixi a tan nan na (Isa)» (1 Apology 6), a fa a sa yire gbete «malekɛe na na naxee na temui birin, e mu gbilenma na ki ma e kelixi den naxe» (Dialogue 128).

Wali sariyE. A xa Kitaabuie rafexi kisi nan na a xa kewali saabui ra. Misali ra: " " xa mixee e yEtE masen e xa walie ra e lan ma a xa natE tongo, e lan ma e xa findi ala ra" (1 Apology 10). " "...naxee nan gbansan ala ra (sic) naxee sabatixi Ala fEma sEngni nun tinxingni kui..." (1 Apology 21) " "...moxo a kolon a naxankatE, a nun naxankatE, sare fima mixi keren keren ma mixi xa walie" (1 Apology 43).

Ignace⁴⁶

Ignatius nu na episkOp nan na (presbyter, pastEr) antioche salide kui na xan presbytery nun episcopate tagi rasama. Yi bataxE saxan birin kui, Ignatius naxa sEbEli sEbEli (singular), presbytère, a nun diacons, a naxa a fala a e lan ma e xa binyE a nun e xa e xui ratinmE. A na episkOp nan misaalixi "Marigi yEtE ra" (L.Eph 6:1; L.Mag 6:1; L.Tra 2:1); presbyter naxan na "apostlee xa malanyi" (L.Mag 6:1; L.Tra 2:2); a nun dikonee Ala xa Mixi Sugandixi xa walikEe nan ma (L.Mag 6:1) xa na mu "Isa Ala xa Mixi Sugandixi xa gundoe" (L.Tra 2:3). A yamarima danxaniyatɛ noma be «e xa wali alo episkɔpi xa xaxili a masenxi ki naxe» (L.Eph 4:1), a man «e naxa fe yo raba episkɔpi nun presbytere mu na» (L.Mag 7:1; cf L.Tra 2:2). A luxi alo a sEmbE xungbe fima episkOp xa sali nan ma (L.Eph 5:2), a man a falama a episkOp lan ma a xa gaxu (L.Eph 6:1). A xa xunnakeli ma, Ignatius mu a yEtE xui ratinmE xili ma, kOnO a mu findixi na taae xa episkOp ra. Na birin kui, Ignatius a yEtE magoroxi nan ma senxi yi masen gni ra alo "n bara findi karamOxo ra" (L.Eph 3:1); "N mu a kolon xa n lan ma" (L.Tra 4:2). Na xaxili naxan a masenxi a danxaniyatOe

na nan a ra " mixi yo mu naxan nabama episkOpu mu na (a nun presbytere) a xOnO ma. "Xa e mu na (episkOp, presbytere, diakon)," a naxan sEbE. "Mixi yo mu nOma xili falade eglis." (L.Tra 3:1)

Polikarpi⁴⁷

Kitaabui yati Girēki xui nan yusima a fiixe ra *episkop?* (xunmati, episkopo) a nun *prebuteros* (fori, presbyter) e bore ra. Xεεrae xa xaranpi yo mu na mixi keren (episkopu) xa mangeya ra danxaniyatεe nama keren ma, xa na mu a ra taa birin xa na mu a ra bɔxi birin. Na kui, monoepiskopate minixi 2 siecle nan kui, a nun polycarp nan na taa mangEe ya ma. A xa bataxE solofere kui, Ignatius naxan kelixi Antioki a naxa a masen a *episkop?* kelife *prebuteros*, e xili ma ala xa "xunmatie" (*oikonomos*, chamberlain, governor, steward), siwili wOyEn nan a ra naxan falaxi Erastus bE Rɔma 16:23 kui; a nun "malimae" (*paredroi*, masen gni naxan mu falaxi layiri nEnE kui). Yi xaxili naxan a masenxi a forie findixi episkOp malimae nan na, a mu fatanxi Kitaabui yo ra. Rɔma xa diine kui, presbytère naxa findi sεξεε ra, a findixi mixie nan na naxee lanma e xa sakramentie raba (baptise, komunion, nun na maniyee) episkopu xili ra. Na fan mu fatanxi Kitaabui ra, danxaniyatεe birin xilima sεξεεdubεe ra dennaxe. Yi waxati katoliki, anglikan, a nun ortodOksi salide kui, e ignatius xa bataxE nan yusima ala ko e xa monoepiskopate nun papaya tinxin. Polycarp fan findixi fe xOrOxOE nan na xEri xa sariyE kui, naxan a masenxi a mangEya na episkOp nan yi ra barima e xa wali sEmbE mu kanama a nun e xa wali sOtOxi e yEtE bE.

Endnotes

1. <http://en.wikipedia.org/wiki/Tanakh>
2. <http://en.wikipedia.org/wiki/Torah>
3. <http://en.wikipedia.org/wiki/Talmud>
4. <http://www.godandscience.org/apologetics/bibleorigin.html>
5. <http://www.godandscience.org/apologetics/bibleorigin.html>
- 6a http://en.wikipedia.org/wiki/Masoretic_Text
6. Kitaabui nEnE naxan xili King James Version , John A Dickson Publishing Co 1973 p. 3
7. Laayidi nEnE sEbEli - e laxi e ra ? , Inter-Varsity Press, FF Bruce p.10
8. Laayidi nEnE sEbEli - e laxi e ra? , Inter-Varsity Press, FF Bruce p. 24.
9. (Luke 24:44.)
10. Kitaabui xa taruxui: Kitaabui faxi won yire ki naxe, Wesley Ringer nan a sEbE <http://www.godandscience.org/apologetics/bibleorigin.html>
11. <http://www.gregandsheila.com/ag/bible.htm>
12. [www.licoc.org/TBS/Canonization and Translations.htm](http://www.licoc.org/TBS/Canonization%20and%20Translations.htm) #Translating
13. <http://www.godandscience.org/apologetics/bibleorigin.html>
14. <http://net.bible.org/dictionary.php?word=Latin%20Version,%20The%20Old>
15. www.gregandsheila.com/ag/bible.htm, Ala xa masenyi xa taruxui Kitaabui kuj , Greg Moore
16. www.gregandsheila.com/ag/bible.htm, Ala xa masenyi xa taruxui Kitaabui kuj , Greg Moore
17. www.gregandsheila.com/ag/bible.htm, Ala xa masenyi xa taruxui Kitaabui kuj , Greg Moore
18. www.gregandsheila.com/ag/bible.htm, Ala xa masenyi xa taruxui Kitaabui kuj , Greg Moore
19. www.gregandsheila.com/ag/bible.htm, Ala xa masenyi xa taruxui Kitaabui kuj , Greg Moore
20. www.gregandsheila.com/ag/bible.htm, Ala xa masenyi xa taruxui Kitaabui kuj , Greg Moore
21. www.gregandsheila.com/ag/bible.htm, Ala xa masenyi xa taruxui Kitaabui kuj , Greg Moore
22. en.wikipedia.org/wiki/Dead_Sea_Scrolls

23. www.centuryone.com/25dssfacts.html
24. [Kitaabui madangi fe xOrOxOE nan a ra](#) , Dick Sztanyo, [Naxan na qbilan ma mai/juin 1985 p.13](#)
25. www.faithfacts.gospelcom.net/maps_m.html
26. "[Brief Critical Review](#)" xa masen qni yi buki kui naxan xili [New International Version](#) , Octobre 1984 by Cecil Wright. p 5
27. [Kitaabui madangi fe xOrOxOE nan a ra](#) , Dick Sztanyo, [Naxan na qbilan ma mai/juin 1985 p.13](#)
28. [Kitaabui madangi fe xOrOxOE nan a ra](#) , Dick Sztanyo, [Naxan na qbilan ma mai/juin 1985 p.13](#)
29. www.gregandsheila.com/ag/bible.htm, [Ala xa masenyi xa taruxui Kitaabui kuj](#) , Greg Moore
30. <http://www.answers.org/bible/canonicity.html>
31. <http://gbgm-umc.org/umw/bible/outside.stm>
32. <http://www.straightdope.com/mailbag/mbible5.html>
33. <http://www.licoc.org/TBS/Canonization%20and%20Translations.htm>
34. www.licoc.org/TBS/Canonization%20and%20Translations.htm#Translating
- 34a. [www.en.wikipedia.org/wiki/Bibles#The_New_Testament](http://en.wikipedia.org/wiki/Bibles#The_New_Testament), Wikipedia Encyclopedia, Bible-The New Testament 34a
http://en.wikipedia.org/wiki/King_James_Version_of_the_Bible
35. <http://www.licoc.org/TBS/Canonization%20and%20Translations.htm>
36. <http://www.licoc.org/TBS/Canonization%20and%20Translations.htm>
37. <http://www.licoc.org/TBS/Canonization%20and%20Translations.htm>
38. www.zianet.com/maxey/versions.htm [A View of Versions - King James Version](#) , Al Maxey
39. www.zianet.com/maxey/versions.htm [A View of Versions-New International Version](#) , Al Maxey
40. www.zianet.com/maxey/versions.htm [A Versions ma tofe - Living Bible](#) , Al Maxey
41. www.zianet.com/maxey/versions.htm [A view of Versions - New American Standard](#), Al Maxey
42. www.zianet.com/maxey/versions.htm [A view of Versions - New World Translation](#), Al Maxey
43. www.gregandsheila.com/ag/bible.htm, [Ala xa masenyi xa taruxui Kitaabui kuj](#) , Greg Moore
44. [http://en.wikipedia.org/wiki/God's_Word_\(bible_translation\)](http://en.wikipedia.org/wiki/God's_Word_(bible_translation))
45. <http://www.peculiarpress.com/ekklesia/archive/Ekklesia73.htm>
46. <http://www.peculiarpress.com/ekklesia/archive/Ekklesia80.htm>
47. <http://www.peculiarpress.com/ekklesia/archive/Ekklesia88.htm>

Kitaabui kolon gni banxi xungbe

Randolph Dunn, mangE - Roberto Santiago, Dean
thebiblewayonline.com

SariyE singe - Ala xa masen gni
Fe birin faxi be di? Adama
naxan nu na Ala ra
Ala xa Mixi Sugandixi - Ala
xa gundoe Ala xa fe ra
KelifE duniE ma han faxE - mixi
faxaxie bara e yEtE ratanga
Injiili xa masenyie

SariyE 2 - Ala xa Mixi Sugandixi xui suxufe

Waxati beenun Ala xa Mixi Sugandixi xa fa

Ala xa Mixi Sugandixi waxati dunia ma Ala xa Mixi

Sugandixi dangi xanbi waxati

Waxati dOnxE duniE ma, waxati

naxan lanma a xa tongo

KelifE faxE ma wuri magalanbuxi ma sigafe
ra baloe ma dignE xa fe ma

Ala xa Mixi Sugandixi xa xunxa ye xoxra

SariyE 3 - DuniE nEnE Ala xa Mixi Sugandixi kui

Mangeya naxan mu daaxi mixi belexE ra,
walikee naxee na mangeya kui

Ala xa Mixi Sugandixi xa sariyE singe, ginE

futixie a nun mixi gbEtee naxee hayi na xignE

xignE ma

Dunija ratangaxi

Misery xa taruxu

Masenyi naxan fatanxi yi bataaxee ra,

wo xa Ala batu xaxili nun nɔndi ra

Kitaabui xaran mixie bE

Kitaabui naxan masenxi

Kitaabui xungbe

misalie nun misalie

SariyE 4 - xunmasafe Ala xa Mixi Sugandixi kui

Isa Nasaretika

Ala xa Mixi Sugandixi xa duniE

Wo xa wo maso Ala xa Mixi Sugandixi ra

Fe kobi naxan fatanxi xOnE ra

Fate, nii, xaxili - e siga minden wo faxa tEmui? Futi
nun futi kanafe

Ala xa malabui lɔxɔE

Daali beenun Genesis xa Daali
Eburu

SariyE 5 - sEmBE sofe Ala xa Mixi Sugandixi kui

SariyE kelifE wuri magalanbuxi ma

Ala xa banxi ti fe maxOrin gni

xungbe naxan maxOrin xi wo bore

bE Ala xa Mixi Sugandixi kui DuniE

xungbe ra

Laayidi naxan tongoxi yi waxati a nun abadan mixi yatie

findixi mixi nan na naxee Ala ratinmema

DuniE masen gni fangni

SariyE 6 - Kitaabui xaranma findife

Dimi, misali, a nun namijɔnɔnmee Ala

Xaxili Seniyenxi

Daniyeli

Isa Ala xa Mixi Sugandixi xa

masenyi Kitaabui xa dundui

Xaran gni nun walie kelifE AD 100 han AD 1500 Reform

xa na mu Restore

Kitaabui malanfe nun a madangima

To diinE xa walie - sEbeli xa na mu a ra sariyE?

Isa bɔnsɔE xa taruxui - Tawureta Munsa

International Bible Knowledge Institute na xui gbEtE nan mathe**thebiblewayonline.com**.